

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa No</u>
TABLOLAR VE ŞEKİLLER	VIII
KISALTMALAR	XII
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ÇOK ORTAKLI ŞİRKETLERİN GENEL TANITIMI

<u>I- ÇOK ORTAKLI ŞİRKETLERİN TANIMI VE TÜRLERİ</u>	4
A- ÇOK ORTAKLI ŞİRKETLERİN TANIMI	4
B- ÇOK ORTAKLI ŞİRKETLERİN TÜRLERİ	6
1- <u>İşçi Şirketi</u>	7
2- <u>Hemşeri Şirketi ve Bölgesel Kalkınma</u> <u>Şirketi</u>	9
3- <u>Halk Şirketi ve Halka Açık A.Ş.</u>	9
a- Halk Şirketi	10
b- Halka Açık A.Ş.	10

	<u>Sayfa No</u>
II- <u>ÇOK ORTAKLI ŞİRKET NİTELİĞİ KAZANMA</u>	
<u>SARTLARI</u>	11
A- ÇOK ORTAKLI ŞİRKETLERİN ŞİRKET TÜRLERİNE GÖRE SINIRLANDIRILMASI	11
B- ÇOK ORTAKLI ŞİRKETLERİN ORTAK SAYISINA GÖRE SINIRLANDIRILMASI	13
1- <u>Teşvik Tablolarında ve Yıllık Program-</u> <u>lardaki En Az Ortak Sayısı</u>	13
2- <u>Desiyab Kanunundaki En Az Ortak Sayısı</u>	13
3- <u>Sermaye Piyasası Kanunundaki En Az</u> <u>Ortak Sayısı</u>	14
C- ÇOK ORTAKLI ŞİRKETLERİN PAY ORANINA GÖRE SINIRLANDIRILMASI	14
III- <u>ÇOK ORTAKLI ŞİRKETLERİN GENEL ÖZELLİKLERİ</u> ..	15
A- ŞİRKET MÜLKİYETİNİN TABANA YAYGIN OLMASI	15
B- ORTAKLARIN SAHİP OLABİLECEĞİ PAY ORANININ SINIRLANDIRILMIŞ OLMASI	18
C- HİSSE SENETLERİNİN ÇOĞUNUN NAMA YAZILI OLMASI	20
D- HERHANGİ BİR ORTAK VE SERMAYE GRUBU İÇİN BİR AYRICALIK TANINMAMIŞ OLMASI	21
E- KURULUŞ YERİNİN SEÇİMİNDE BÖLGESEL VE YÖRESEL TERCİHLERİN AĞIRLIK KAZANMASI ...	22

F- KURUCULARIN ALIŞILMIŞ ANLAMDA GİRİŞİMCİ NİTELİĞİ TAŞIMAMASI	23
IV- <u>ÇOK ORTAKLI ŞİRKETLERİN KURULUŞ AMAÇLARI</u>	25
A- KURUCULAR AÇISINDAN ÇOK ORTAKLI ŞİRKETLE- RİN KURULUŞ AMAÇLARI	25
B- DEVLET AÇISINDAN ÇOK ORTAKLI ŞİRKETLERİN KURULUŞ AMAÇLARI	26
V- <u>ÇOK ORTAKLI ŞİRKETLERİN TARİHSEL GELİŞİMİ</u> ...	28
A- DÜNYADAKİ GELİŞİMİ	28
B- TÜRKİYE'DEKİ GELİŞİMİ	30
1- <u>Çok Ortaklı Şirketlerin Doğuşu</u>	30
2- <u>1980 Öncesi Dönemde Çok Ortaklı Şirketler</u>	33
a- Kuruluş Yılları	33
b- Ortak Sayılarının Gruplanması	35
c- Ortak Sayıları	36
d- Pay Oranları Sınırlaması	37
e- Sektör ve Alt Sektörlere Göre Dağılımı	37
3- <u>1980 Sonrası Dönemde Çok Ortaklı Şirketler</u>	40
a- Çok Ortaklı Şirketlerin Sektörel Dağılımı	40
b- Çok Ortaklı Şirketlerin Bölgesel Dağılımı	42

c- Çok Ortaklı Şirketlerin İşletme ve Proje Durumları	43
d- Çok Ortaklı Şirketlerin Sermaye ve Ortaklık Yapıları	44
e- Çok Ortaklı Şirketlerin İstihdam Durumları	45
f- Çok Ortaklı Şirketlerin Kapasite Kul- lanımları	47
VI- ÇOK ORTAKLI ŞİRKETLERİN SORUNLARI	48
A- YATIRIM AŞAMASINDAKİ SORUNLAR	49
1- <u>Yatırım Konusunun Yanlış Seçimi</u>	49
2- <u>Kuruluş Yerinin Yanlış Seçimi</u>	50
3- <u>Yatırım Tutarının Yanlış Hesaplanması</u> ..	50
4- <u>Yönetim ve Organizasyon Sorunları</u>	50
5- <u>Finansman Sorunları</u>	51
a- Öz Kaynak Teminindeki Güçlükler	51
b- Kredi Temini ve Kur Farkları Sorunu..	52
B- ÜRETİM AŞAMASINDAKİ SORUNLAR	52
1- <u>Yönetim ve Organizasyon Sorunları</u>	53
2- <u>Finansman Sorunları</u>	53
3- <u>Yanlış Teknoloji Seçiminin Yarattığı Sorunlar</u>	55
4- <u>İşletme Fonksiyonlarının Oluşturulamama- sının Yarattığı Sorunlar</u>	55

İKİNCİ BÖLÜM

ÇOK ORTAKLI ŞİRKETLERİN SOSYO-EKONOMİK
FONKSİYONLARI VE SÖĞÜT ÖRNEĞİ

I- <u>GENEL OLARAK SOSYO EKONOMİK FONKSİYONLARI</u>	57
A- TOPLUMDA SANAYİ MÜLKİYETİNİN YAYGINLAŞTIRILMASI	58
B- SANAYİNİN YURT DÜZEYİNE DENGELİ BİR ŞEKİLDE YAYILMASI	58
C- SERMAYE BİRİKİMİ SAĞLAMA VE SERMAYE PİYASASININ OLUŞMASINA YARDIMCI OLMASI	59
D- YURT İÇİ TASARRUFLARI VE YURT DIŞI İŞÇİ TASARRUFLARINI ÖZENDİRMESİ VE SANAYİ YATIRIMLARINA YÖNELTMESİ	61
E- İŞSİZLİĞİN, KÖYDEN KENTE GÖÇÜN ÖNLENMESİ VE ÇARPIK KENTLEŞME SORUNUNA ÇÖZÜM GETİRMESİ ...	62
F- DEVLET GELİRLERİNİN ARTMASINA YARDIMCI OLMASI	63
G- DEMOKRASİ BİLİNÇİNİN GELİŞMESİNE YARDIMCI OLMASI	64
II- <u>SÖĞÜT ÖRNEĞİ ÜZERİNE BİR UYGULAMA</u>	67
A- ARAŞTIRMANIN AMACI	67
B- ARAŞTIRMANIN KAPSAMI VE YÖNTEM	67

	<u>Sayfa No</u>
C- UYGULAMA SONUÇLARI	68
1- <u>Söğüt İlçesi Hakkında Genel Bilgiler</u> ..	68
a- Yeri ve Sınırları	68
b- Sosyal Yapı	69
c- Ekonomik Yapı	70
2- <u>Değerlendirmeye Alınan Çok Ortaklı</u> <u>Şirketler Hakkında Bilgiler</u>	73
a- Kuruluş Yerleri ve Faaliyet Konuları	73
b- Kuruluş Yılı ve Sermayeleri ile Üretime Geçiş Yılları	74
c- Üretim Kapasitesi ve Kapasite Kulla- nım Oranları	75
d- Ortakların Pay Dağılımı ve Ortak Sayıları	75
e- İstihdam Durumları	76
f- Yatırım Konusunun Seçimi ve Şirket Kurma Girişimleri	77
3- <u>Çok Ortaklı Şirketlerin Söğüt'ün Sosyo-</u> <u>Ekonomik Yapısı Üzerindeki Etkileri</u> ...	77
a- Toplam İstihdam Üzerindeki Etkileri.	77
b- Toplam Vergi Gelirleri Üzerindeki Etkileri	79

	<u>Sayfa No</u>
c- Ticari Hayat Üzerindeki Etkileri ...	81
d- Diğer Sektörler Üzerindeki Etkileri.	81
e- Kentleşme Üzerindeki Etkileri	84
f- Özelleştirme Üzerine Etkileri	86
g- Yöre Halkının Ekonomik Bilincinin Gelişmesi Üzerindeki Etkileri	86
h- Sanayide Kadın İşgücü Çalıştırılması Üzerindeki Etkileri	87
SONUÇ	88
FAYDALANILAN KAYNAKLAR	i-vi

TABLolar VE ŞEKİLLER

<u>Tablo No</u>	<u>Tablo Adı</u>	<u>Sayfa No</u>
1	ÇOK ORTAKLI ŞİRKETLERİN ORTAK SAYILARINA GÖRE DAĞILIMI	16
2	ÇOK ORTAKLI ŞİRKETLERİN ORTAK SAYILARI	16
3	GERÇEK KİŞİ ORTAKLARIN MESLEK GRUPLARINA GÖRE DAĞILIMI	17
4	PAY DAĞILIMINA GÖRE ORTAKLIK YAPISI	18
5	KURUCULARINA ÖZEL ÇIKAR SAĞLAYAN ÇOK ORTAKLI ŞİRKETLER	22
6	COĞRAFİ BÖLGELERİN YURT DIŞI İŞİ GÖCÜNDEKİ PAYI VE ÇOK ORTAKLI ŞİRKETLER	23

<u>Tablo No</u>	<u>Tablo Adı</u>	<u>Sayfa No</u>
7	ÇOK ORTAKLI ŞİRKETLER FİKRİNİ ORTAYA ATANLARIN VE MÜTEŞEBBİS HEYETLERİNİN MESLEKLERE GÖRE DAĞILIMI	24
8	İŞÇİ DÖVİZİ GİRİŞLERİ VE ÇOK ORTAKLI ŞİRKETLERİN KURULUŞ YILLARI (1964-1980 DÖNEMİ)	34
9	ÇOK ORTAKLI ŞİRKETLERİN ORTAK SAYISI GRUPLARINA GÖRE DAĞILIMI	35
10	ÇOK ORTAKLI ŞİRKETLERDE YURT İÇİ VE YURT DIŞI ORTAK SAYISI(1980 ÖNCESİ).	36
11	ÇOK ORTAKLI ŞİRKETLERDE PAY SINIRLAMASI (1980 ÖNCESİ)	37
12	ÇOK ORTAKLI ŞİRKETLERİN 1980 ÖNCESİ SEKTÖREL DAĞILIMI	39
13	ÇOK ORTAKLI ŞİRKETLERİN 1980 SONRASI SEKTÖREL DAĞILIMI	41
14	ÇOK ORTAKLI ŞİRKETLERİN 1980 SONRASI BÖLGESEL DAĞILIMI	42
15	ÇOK ORTAKLI ŞİRKETLERİN İŞLETME VE PROJE DURUMLARI	43
16	1980 SONRASI ÇOK ORTAKLI ŞİRKETLERİN GERÇEK KİŞİ ORTAK SAYISI VE DAĞILIMI	44

<u>Tablo No</u>	<u>Tablo Adı</u>	<u>Sayfa No</u>
17	1980 SONRASI ÇOK ORTAKLI ŞİRKETLERİN SERMAYE YAPILARI	45
18	ÇOK ORTAKLI ŞİRKETLERİN İSTİHDAM GRUPLARINA GÖRE DAĞILIMI	46
19	1980 SONRASINDA ÇOK ORTAKLI ŞİRKETLERİN KAPASİTE KULLANIM ORANLARI	47
20	ŞİRKETLERİN FAALİYET KONULARI ...	74
21	ŞİRKETLERİN KURULUŞ, ÜRETİME GEÇİŞ YILLARI VE KURULUŞ SERMAYELERİ...	75
22	GERÇEK VE TÜZEL KİŞİ ORTAKLARIN SERMAYEDEKİ PAYLARI	76
23	SÖĞÜT'DE 1989 YILINDA TOPLANAN G.V ve K.V MİKTARI İLE ÇOK ORTAKLI ŞİRKETLER TARAFINDAN YAPILAN K.V. VE GELİR VERGİSİ STOPAJ ÖDEMELERİ	80
24	TAŞIMA KOOPERATİFLERİ VE KURULUŞ YILLARI	82
25	SÖĞÜT İLÇESİNDEKİ KONUT SAYISI GELİŞİMİ (1975-1989)	82
26	KONUT KOOPERATİFLERİ, KURULUŞ YILLARI VE DAİRE SAYILARI	83

<u>Tablo No</u>	<u>Tablo Adı</u>	<u>Sayfa No</u>
27	SÖĞÜT NÜFUSU VE % ARTIŞLARI	84
28	SÖĞÜT NÜFUSUNUN KÖY VE ŞEHİRE GÖRE DAĞILIMI (1970-1985).....	85

<u>Sekil No</u>	<u>Sekil Adı</u>	<u>Sayfa No</u>
1	SEKTÖRLERE GÖRE ÇOK ORTAKLI ŞİRKET- LERİN SAYISI	61
2	SÖĞÜT İLÇESİNDE ARAZİNİN KULLANIMI..	70
3	SÖĞÜT İLÇESİNDE 1989 YILI BİTKİSEL ÜRETİM MİKTARI	71
4	ÇOK ORTAKLI ŞİRKETLERDE İSTİHDAMIN DAĞILIMI	77
5	KADIN İŞGÜCÜNÜN ÇOK ORTAKLI ŞİRKETLE- RİN TOPLAM İSTİHDAMI İÇİNDEKİ ORANI.	77
6	ÇOK ORTAKLI ŞİRKETLERDE ÇALIŞANLARIN SÖĞÜT'DE TOPLAM SİGORTALI ÇALIŞANLAR İÇİNDEKİ ORANI	78
7	TOPLAM VERGİ GELİRLERİNİN YILLARA GÖRE MİKTARI	79
8	ÇOK ORTAKLI ŞİRKETLERİN TOPLAM GELİR VE KURUMLAR VERGİSİ MİKTARI İÇİNDEKİ PAYI	80
9	KONUT KOOPERATİFLERİ SAYISINDAKİ ARTIŞ EĞİLİMİ	84

KISALTMALAR

A.Ü.İ.İ.B.F.

: Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

A.Ü.S.B.E.

: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

A.G.E.

: Adı Geçen Eser

ÇOŞ

: Çok Ortaklı Şirketler

DESIYAB

: Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası

DPT

: Devlet Planlama Teşkilatı

HAAŞ

: Halka Açık Anonim Şirket

KİT

: Kamu İktisadi Teşekkülü

KON.KOOP.

: Kamut Kooperatifi

KOOP.

: Kooperatif

- OECD : Avrupa Ekonomik İşbirliği
Teşkilatı
- SÖRMAŞ : Söğüt Refrakter Malzemeleri
Anonim Şirketi
- SÖRPA : Söğüt İnşaat ve Sanayi Ürünleri
Pazarlama
- SÖRHAZ : Söğüt Hammadde Hazırlama
- T.O.D.A.İ.E. : Türkiye Ortadođu Amme İdaresi
Enstitüsü

GİRİŞ

1960'lı yıllarda dünyadaki genel ekonomik konjonktürün olumlu etkileri ile Batı Avrupa ülkelerinin hızlı büyüme süreçlerine girmeleri ve bu büyüme sürecinin gerektirdiği, işgücü talebini kendi işgücü arzları ile karşılayamamaları sonucu, bölgede görece olarak kalkınmamış ülkelere bu ülkelere yönelik olarak başlayan dış göç hareketi Türkiye'de ekonomik ve sosyal alanda önemli sonuçlar doğurmuştur. Bu sonuçlardan biriside Çok Ortaklı Şirketlerdir.

İlk defa 1963 yılında, yurt dışında uzun süre bulunmuş işçi önderleri öncülüğünde, yurtiçinde yeni işyeri ve istihdam yaratmayı amaçlayan girişimlerin başlatıldığı görülmüştür. Bu aşamada, her bir işçinin bireysel tasarrufuyla sağlayamayacağı gelecek güvencesini, birikimlerini birleştirerek kuracakları tesisler sayesinde hem kendilerine hem de yakınlarına iş olanağı yaratarak elde edebilecekleri görüşü hakimdi.

1970'li yılların ortalarına doğru, yurt dışından sağlanan tasarruflarla kurulan bu şirketlere yavaş yavaş yerel tasarruflarda katılmaya başlamıştır. Daha sonra kendi yörelerinde bir sanayi kuruluşunu üretimde görmeyi arzu eden yöre halkının yanı sıra, İl Özel İdareleri ile Belediyeler gibi mahalli idareler de bu şirketlere yavaş yavaş iş-tirak etmeye başlamışlardır.

Bu girişimler kimi zaman "işçi ve halk şirketi", kimi zaman "hemşehri şirketi", kimi zaman "bölgesel kalkınma şirketi" v.b. adlarla anılmıştır.

Çok ortaklı şirket girişimlerinin yoğunlaştığı 1972-76 döneminde, bu şirketlerin kurulmalarındaki amaç olan yeni işyeri açma ve istihdam yaratma eğilimlerine, yatırımların sağlayacağı kârlılık ile yöresel sanayi tesislerinin güçlenmesi gibi unsurlar da eklenmiştir.

Çok ortaklı şirketler kurucuları ancak, ellerindeki sınırlı olanaklarla hareket edebildikleri için başlangıçta ilgi duydukları yüksek maliyetli yatırım projelerinden genellikle vazgeçmek zorunda kalmışlardır. Bu girişimciler, böylece, ya başlangıçta yöresel amaçlara hizmet edecek yatırım projelerini gerçekleştirme eğilimine girmişler, yada seçtikleri büyük ölçekli yatırım projelerini kendi olanaklarına göre değiştirmişlerdir. Yatırım konusunu değiştiren şirketler bu işten zararlı çıkmışlardır. Böylece, istenen düzeyde katma değer yaratamayan, üretim hacmi ile yurt içi ve özellikle yurt dışı satış olanakları kısıtlı bulunan, eski üretim teknolojisini kullanan ve genellikle emek yoğun faa-

liyet alanlarında kurulan bu şirketlerin çoğunluğu, günümüzde ekonomik işlevlerini yerine getirememenin sıkıntısını yaşamaktadırlar.

Bu çalışma ile Çok Ortaklı Şirketlerin ortaya çıkışı, gelişmesi, mevcut durumları ve sorunları incelenerek sorunlarını aşmış olanların kuruldukları yörenin sosyo-ekonomik yapısına etkisi bir örnek çalışma ile araştırılmıştır.

Çalışma esas olarak iki bölümden oluşmaktadır.

Birinci Bölümde : ÇOŞ'ların tanımı, türleri, ÇOŞ'niteliği kazanma şartları, gelişimi ve sorunları başlıkları altında ÇOŞ'ların genel tanıtımı yapılmıştır.

İkinci Bölümde : ÇOŞ'ların genel olarak sosyo-ekonomik fonksiyonları ile başarılı olan ÇOŞ'ların bölge ekonomisi üzerindeki etkileri Söğüt örneğinde bir uygulama çalışması ile incelenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ÇOK ORTAKLI ŞİRKETLERİN GENEL TANITIMI

I- ÇOK ORTAKLI ŞİRKETLERİN TANIMI VE TÜRLERİ

A- ÇOK ORTAKLI ŞİRKETLERİN TANIMI

1960'ların ikinci yarısında yaygınlaşmaya başlayan ve "İşçi Şirketi", "Halk Şirketi", Hemşehri Şirketi", v.b. isimlerle anılan ve bunların hepsini kapsayan "Çok Ortaklı Şirketler" türü için hukuki düzenlemelerde bir kavram birliği yoktur. Türkiye'de çeşitli nedenlerle bazı kuruluşlarca değişik tanımlamalar yapılmıştır.

Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankasına(Desiyab) Göre:

11.11.1975 gün ve 13 sayılı Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankasının kurulması ile ilgili yetki kanununda, ödenmiş sermayesinin % 5'inden fazlasına hiç bir ortağın sahip olmadığı, en az 250 ortaklı girişimci kuruluşların ÇOŞ sayılacağı yer almaktadır.

1975 Yılı Programına Göre: 1975 yılı programında(1) yüzde yüz halkın iştiraki ile kurulan ortak sayısı en az 100 ve her ortak için hisse oranı tavanı, şirket sermayesinin % 10'u olan, hisse senetlerinin tamamının nama yazılı olduğu, imtiyazlı hisse senedinin bulunmadığı şirketler, "Çok Ortaklı Şirket" olarak tanımlanmaktadır.

T.C. Merkez Bankasına Göre: 1983 yılında T.C. Merkez Bankasında ÇOŞ'ler şöyle tanımlanmıştır; En az 100 ortağı bulunan, Kamu Kurumlarının, yurt içi ve yurt dışı finans kurumlarının, kooperatifler ve üst kuruluşları ile genel teşvik tablosunda tarifli verilen şirketlerin dışında hiç bir ortak veya sermaye grubunun % 10'dan fazla hisseye sahip olmadığı, pay senedi bedelini dövizle ödeyenler dışında hiç bir ortağa, gerek yönetimde, gerek kâr dağıtımında imtiyaz tanımayan şirketler, ÇOŞ'dir(2).

Devlet Planlama Teşkilatına Göre: DPT tarafından 1980 yılında, ÇOŞ'ler içinde addolunan "Halka Açık Anonim Şirketlerin" tanımı yapılmıştır. Bu tanım, 1981, 1982, 1983, 1984 yıllık programlarında teşviklerden yararlanacak HAAŞ'ler içinde geçerli olmuştur.

-
- (1) 1975 Yılı Programı, DPT yayını, no: 1397, Ankara, 1975.
(2) Çok Ortaklı Şirketler Envanter Çalışması, Desiyab Yayını, Ankara, 1983, s.26.

Bu tanıma göre; HAAŞ, ortak sayısı en az 200 ve azami hisse oranı bir ortak veya sermaye grubu için şirket sermayesinin en çok % 10'u olan ve imtiyazlı hisse senedi bulunmayan şirkettir(3).

Daha sonraki yıllarda yıllık programlarda teşvik tabloları yer almamış ve buna bağlı olarakta HAAŞ tanımı yapılmamıştır.

Kurumlar Vergisi Kanununa Göre : 1987 yılında 5422 sayılı Kurumlar Vergisi Kanununun 3332 sayılı kanunla değişik 25. maddesinde HAAŞ için vergi oranında indirimler ön görülmüştür. Bu uygulanacak indirimler için ayrı ayrı tanımlar verilmiştir. Buna göre; ödenmiş sermayesinin hemen tamamına yakını, sermayedeki payları % 1'in altında olan 200 den fazla gerçek yada tüzel kişiye ait olan şirketler HAAŞ olarak kabul edilmiş ve bunların kurumlar vergilerinin % 30'a indirilmesine bakanlar kurulu yetkili kılınmıştır.

Sonuçta; Çok Ortaklı Şirketler kavramı içinde, çeşitli adlarla isimlendirilen ve genellikle memur, işçi, köylü, esnaf, zanaatçı gibi dar gelirli kesimleri bir araya getiren şirketler yer almaktadır.

B- ÇOK ORTAKLI ŞİRKETLERİN TÜRLERİ

Çok ortaklı şirket türleri içinde "Hemşehri Şirketi", "İşçi Şirketi", "Halk Şirketi" gibi şirketler vardır.

---

(3) R.G, T.23.03.1980, No.16938, s.22.

Bu şirketler, ortakların çokluğu açısından benzerlik gösterirken, ortaklarının konumu, meslekleri ve mekanları itibarı ile farklılıklar göstermektedir. Çok ortaklı şirketlerin türleri şunlardır.

1- İşçi Şirketi

İlk işçi şirketinin kurulduğu tarihten bu yana işçi şirketleri bir çok kez değişik şekillerde tanımlanmışlardır. İşçi şirketleri konusunda bir tanım birliğine varılamamasının sebebi, bu şirketleşme türünün dünyadaki ilk model olması olabilir.

Özellikle yurt dışında çalışan Türk işçilerinin tasarruflarıyla kurulan anonim ortaklıklar en tipik halk ortaklıklarıdır(4). Bugün "Çok ortaklı Şirket" olarak nitelenen şirketlerin büyük bir bölümü başlangıçta "İşçi Şirketi" olarak kurulmuşlardır. Bir süre sonra ise yurtdışında çalışanların yurda kesin dönüş yapmaları, yapılan sermaye tezyitlerinde yurtiçinden de ortak kaydedilmesi veya yurtdışından gönderilen havalelerle Türkiye'deki yakınların ortak olması sonucunda bu şirketler "İşçi Şirketi" niteliklerini büyük ölçüde yitirmişlerdir.

İşçi şirketleri hakkında çeşitli zamanlarda değişik kuruluşlar tarafından çeşitli tanımlar yapılmıştır. Bu tanımlar;

---

(4) Hikmet S.TÜRK, "Halk Şirketi ve İşçi Şirketi Kavramları", DESİYAB 2. SEMPOZYUMU, Desiyab Yayını, No:4, 1981, s.31.

(i) İşletmeler Bakanlığının "İşçi Şirketi" Tanımı

1979 yılında İşletmeler Bakanlığı tarafından yapılan bir çalışmada (5), İşçi şirketleri; 1978 ve 1979 yıllarında tanımlanan çok ortaklı anonim şirketlerden ortaklarının % 50'sinden fazlası yurtdışındaki işçilerden oluşan şirketlerdir, şeklinde tanımlanmıştır.

(ii) Desiyab'ın "İşçi Şirketi" Tanımı

1986 yılında yapılan Envanter çalışmasında; Türk yasalarına tabi bir anonim şirket olup sermayesinin en az % 25'ine yurt dışında çalışan veya çalışmış Türk işçilerinin sahip olduğu, (Desiyab'ın iştirak olduğu şirketlerde işçilerin payı % 10 olabilir) bir gerçek kişinin sermaye payının % 20'den, bir tüzel kişinin sermaye payının (Desiyab hariç) % 49'dan fazla olmadığı şirketler işçi şirkettir(6) şeklinde tanımlanmıştır.

(iii) Türkiye ve F.Almanya Hükümetleri Arası Ortak Çalışma Grubunun "İşçi Şirketi" Tanımı

Türkiye ve Federal Almanya Hükümetleri arası ortak çalışma grubunun 1979 tarihli işçi şirketi tanımı şöyledir.

Yurt dışında çalışan veya yurda kesin dönüş yapan işçilerin sermayedeki paylarının kuruluş aşamasında en az % 51 yatırım aşamasında en az % 30 (Çalışma grubunun gerekli gör-

---

(5) Halk girişimleri Anket Sonuçları, İşletmeler Bakanlığı Yayını, No: 3, Ankara, 1979.

(6) Çok Ortaklı Şirketler Envanter Çalışması, Desiyab Yayını, Ankara, 1986, s.5.

düğü hallerde % 30'un altında olabilir) olduğu, pay sınırı açısından, hiç bir gerçek kişinin % 20'den fazla, hiç bir tüzel kişinin % 40'dan fazla paya sahip olmadığı şirketlerde "İşçi Şirketi" denir(7).

2. Hemşeri Şirketi veya Bölgesel Kalkınma Şirketi

Yurt dışında çalışan veya çalışmış olan, aile bağları sosyal ve kültürel ilişkileri v.b nedenlerle aynı yöreden sayılan işçiler ile yurtdışında çalışmamakla birlikte yine aynı bölge, il, ilçe veya köyden olan kişilerin küçük tasarruflarını bir araya getirerek kurdukları şirketlere "hemşeri şirketi veya bölgesel kalkınma şirketi" denir(8).

Bu şirketler daha çok yörenin gelişmesine katkıda bulunmak, üretimi ve istihdam olanaklarını arttırmak amacıyla kurulmuş şirketlerdir. Bir kalkınma arayışı içinde kurulmuş olan bu tür şirketlerin kurulmasında bir zamanlar kamuoyunu oldukça meşgul etmiş olan halk sektörü düşüncesinde güdüleyici etkisi olabilir.

3. Halk Şirketi ve Halka Açık A.Ş.

Yerel önderlerin, işçilerin, politikacıların, eski ve yeni bürokratların elele vererek başlattıkları halk girişimciliği hareketi daha sonra halk şirketi ve halka açık A.Ş.'ler şeklinde devam etmiştir.

---

(7) A.g.e, s.27.

(8) Abdullah YAVAŞ, İşçi ve Halk Şirketlerinin Türk Sermaye Piyasasındaki Yerleri, SPK yayını, Ankara, 1989, s.4.

a- Halk Şirketi

Çok ortaklı anonim şirketlerden, ortaklarının % 50' sinden fazlasını yurt içindeki vatandaşların oluşturdukları şirketlerdir.

b- Halka Açık A.Ş.

En az 100 ortaklı olan fakat daha önce yaptığımız şirket tanımlamalarına uyum göstermeyen şirketler. Bu şirketler üç grupta incelenebilir.

(i) Daha önce işçi şirketi veya Halk Şirketi olarak kurulmuş olupda daha sonra sermayesinin önemli bir kısmını alacaklı bankalara, KİT'lere veya özel kesime kaptırmış veya çeşitli nedenlerle daha önce yaptığımız şirket tanımlamalarının dışına çıkmış olan şirketler.

(ii) Başlangıçtan itibaren Halka açık A.Ş. olarak kurulmuş olan yani sermayesi ve yönetimi başlangıçtan beri belirli bir grubun ya da grupların elinde olan şirketler.

(iii) Yukarıdaki iki grubun herhangi birisine girmeyen fakat işçi ve halk şirketi olmadığı kesin olarak bilinen şirketler.

Bir çok ortaklı şirket türü olan Halka Açık A.Ş., bu şekilde anlatıldıktan sonra önemli bir konunun belirtilmesi gerekir; Çok ortaklı şirketler aynı zamanda Halka Açık A.Ş. lerdir. Bunun tersi ise her zaman doğru değildir. Yani her Halka Açık A.Ş. aynı zamanda çok ortaklı şirket değildir. Bazı şahıs şirketleri çok ortaklı şirketlere sağlanan kolay-

lıklardan yararlanabilmek için hisselerinin çok sınırlı bir kısmını halka satışa çıkarmışlardır. Ancak hiç bir zaman bu satışlar çok büyük boyutlara ulaşamamıştır.

II- ÇOK ORTAKLI ŞİRKET NİTELİĞİ KAZANMA ŞARTLARI

Çok Ortaklı Şirket tanımında yanlış anlaşılmalara yer vermemek için hangi ortaklık türlerinin bu tanım içinde yer alacağı belirlenmesi ve ortak sayısı açısından bir sınırlamanın getirilmesi gerekir.

A- ÇOK ORTAKLI ŞİRKETLERİN ŞİRKET TÜRLERİNE GÖRE SINIRLANDIRILMASI

Tüzel kişiliği olmayan adi şirketler, çok sayıda ortağın uzun süre bir arada tutacak örgütsel yapıdan yoksun bulunmaları nedeniyle ÇOŞ olma niteliğine sahip değildir(9).

Ticaret şirketleri, şahıs ve sermaye şirketleri olmak üzere ikiye ayrılmış bulunmaktadır. Bilindiği gibi şahıs şirketleri çoğu zaman, birbirleri ile iyi ilişkiler kurmuş ve birbirlerine güvenen kişiler tarafından kurulurlar. Bu özelliğinden dolayı şahıs şirketlerinde ortakların sayısı az ve ortaklığın devri güç olmaktadır. Bundan yola çıkılarak, tüzel kişiliğe sahip olmasına karşılık kolektif şirketlerinde, çok sayıda kimsenin sürekli bir ortaklık ilişkisi içinde bulunabileceği örgütsel yapıdan yoksun olduğu sonucuna varabilir.

---

(9) TÜRK, s.16.

Sermayesi paylara bölünmüş komandit şirket, limited şirket ve anonim şirket, sermaye şirketleri içinde yer alırlar. Bunlardan sermayesi paylara bölünmüş komandit şirket türü, TTK'nun getirdiği sınırlamalardan(10) dolayı ve özellikle "ortakların bir yada bir kaçının şirket alacaklılarına karşı bir kolektif şirket ortağı gibi sorumlu tutulmaları" nedeniyle çok sayıda kimsenin ortak olarak bir araya gelmesine elverişli değildir.

Ticaret ortaklıkları içinde ilginç bir konuma sahip olan limited şirket, TTK da en az ve en çok ortak sayısı belirlenmiş tek ortaklık türüdür(11). Limited şirketler, TTK'nun 504 maddesinin en çok ortak sınırını belirten 50 ortak sayısı ile "Çok Ortaklı Şirket" sınırına geldiğini haber veren bir şirket olarak önem taşır(12).

Anonim şirketler, taşıdıkları özelliklerinden dolayı çok ortaklı şirket olmaya en elverişli ortaklık türüdür. Ortak sayısında bir sınırlama bulunmayan anonim şirket, genellikle küçük tasarrufları bir araya getiren, sermayesi paylara bölünmüş, ortakların sorumlulukları koydukları ve üstlendikleri paylarla sınırlanmış bir ortaklıktır.

Kâr ilkesi yerine "kendi kendine karşılıklı yardım" ilkesini gözeten kooperatifçilik bu yönü ile ÇOŞ ler içinde yer almamaktadır.

---

(10) Bakınız: TTK mad. 475.

(11) Bakınız: TTK mad. 504.

(12) H.Sami TÜRK, s.18.

B- ÇOK ORTAKLI ŞİRKETLERİN ORTAK SAYISINA GÖRE
SINIRLANDIRILMASI

Türkiye'de anonim şirketin çok ortaklı sayılabilmesi için gereken en az ortak sayısı konusunda çok çeşitli rakamlar verilmiş olmasına karşılık kesin sınırlar konulmamıştır. Bu konuda çeşitli kuruluşlarca değişik amaçlara yönelik olarak farklı rakamlar ileri sürülmüştür.

1- Teşvik Tablolarında ve Yıllık Programlardaki
En Az Ortak Sayısı

1973, 1974 ve 1975 yıllarında yayınlanan yıllık programlarda teşvik araçlarından yararlanacak ÇOŞ'larda en az ortak sayısı 100 olarak belirtilmiştir.

1976, 1977, 1978 yıllarındaki programlarda en az ortak sayısı 250, 1979 programında en az ortak sayısı 300 olarak belirtilmiştir. 1980'den 1983 yılına kadar yayınlanan programlarda ise en az ortak sayısı 200 olarak belirtilmiştir. Daha sonraki yıllardaki yıllık programlarda teşvik tabloları yer almamıştır.

2- Desiyab Kanunundaki En Az Ortak Sayısı

Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankasının (Desiyab) kuruluşu ile ilgili 17.4.1974 gün 1977 sayılı yetki kanununda (13) en az 250 ortaklı girişimci kuruluşların ÇOŞ sayılacağı hükmü yer almaktadır.

3- Sermaye Piyasası Kanunundaki En Az Ortak Sayısı

En az ortak sayısı bakımından birbirinden farklı tanımlar sunan yasa tasarılarından sonra, 1981 tarihli sermaye piyasası yasası "ortak sayısının 100'den fazla olduğu herhangi bir şekilde tesbit olunan anonim şirketlerin hisse senetleri halka arz olunmuş sayılır" hükmü ile ÇOŞ'lar için taban ortak sayısını kesin olarak belirlemiştir.

C- ÇOK ORTAKLI ŞİRKETLERİN PAY ORANINA GÖRE SINIRLANDIRILMASI

Çok ortaklı şirketlerin tanımlarında bir ortağın sahip olabileceği en çok pay oranı sınırlandırılmıştır. Bir ortağın sahip olabileceği en çok pay oranı teşvik tabloları ve yıllık programlarda % 5 ile % 10 arasında, T.C. Merkez Bankası tarafından yapılan tanıma göre ise % 10 olarak sınırlandırılmıştır(14).

Desiyab'ın kurulması ile ilgili yetki kanununa göre, bankanın kredi ve hizmetlerinden öncelikle yararlanacak çok ortaklı şirketlerde, hiç bir ortağın % 5'den fazla paya sahip olmaması şartı aranır.

---

(14) A.Osman TAŞLICA, "Çok Ortaklı Şirketler", A.Ü.İ.İ.B.F. DERGİSİ, C.2, S.2; Eskişehir (Haziran 1984), s.37.

III. ÇOK ORTAKLI ŞİRKETLERİN GENEL ÖZELLİKLERİ

Bir şirketin Ortak sayısının çok olması onu ÇOŞ olduğunu ortaya koymaz. Burada sözü edilen ÇOŞ'lar, daha işin başında, yani girişim aşamasında küçük tasarruf sahiplerinin tasarlayıp başlattıkları ve işletme aşamasında da yönetimi bir sermaye grubuna kaptırmadıkları bir şirket türüdür. Bu şirketlerde yönetim büyük sermayenin, kamunun ve bürokrasinin egemenliğinde değildir(15).

Sahipliğin yaygın oluşu, ortaklar arasında büyük pay sahiplerinin bulunmaması, ortakların genellikle aynı yörenin insanları olması, kuruluş yeri seçiminde bölgesel ve yöresel tercihlerin hakim olması, akılcı-ekonomik ve mali yaklaşımların ikinci planda yer alması, genel kurulların, dernek ve siyasal kuruluşların genel kurulları karakterinde olması gibi özellikler ÇOŞ'ların temel özellikleri arasındadır.

Genel başlıklar altında ÇOŞ'ların özellikleri aşağıdaki gibidir.

A- ŞİRKET MÜLKİYETİNİN TABANA YAYGIN OLMASI

Bu tür şirketler mülkiyeti tabana yaygınlaştıracak, bir başka deyişle, girişim özgürlüğünü geniş halk kitlelerine yayacak şekilde kurulmuşlardır.

---

(15) Halk Girişimleri Anket Sonuçları, s.16.

TABLO : 1

ÇOŞ 'LARIN ORTAK SAYILARINA GÖRE DAĞILIMI

Ortak Sayısı	Şirket Sayısı	Toplam İçindeki Payı (%)
1 99	26	8
100- 199	44	14
200-daha fazla	249	78
TOPLAM	319	100.00

Kaynak: ÇOŞ 'lar Envanter Çalışması, Desiyab Yayını, Ankara, 1983, s.17.

Tablo 1'den görüldüğü gibi veri alınabilmiş 319 şirketin % 8'ini oluşturan 26 şirkette ortak sayısı 100 den azdır. Toplam içinde % 14 payı olan 44 şirkette ortak sayısı 100-200 arasında ve toplam içinde % 78 gibi çok büyük paya sahip 249 şirkette ise ortak sayısı 200 den fazladır.

TABLO : 2

ÇOŞ 'LARIN ORTAK SAYILARI

Ortak Türü	Ortak Sayısı	Toplam İçindeki Payı (%)	Şirket Başına Düşen Ort. Sayısı
Gerçek Kişi Ortaklar	386 011	99.6	799
Tüzel Kişi Ortaklar(x)	1 914	0.4	4
TOPLAM	387 925	100.00	803

(x) Tüzel Kavramı içinde; Özel idareler, Kamu kuruluşları, Belediyeler, Finans Kurumları Anonim Şirketler ve Sendikalar vardır.
Kaynak: ÇOŞ 'lar Envanter Çalışması Desiyab Yayını, Ankara, 1986, s.12-16'dan yararlanılarak tarafımızdan hazırlanmıştır.

1986 yılında Desiyab tarafından 483 şirketi kapsayan bir ÇOŞ'lar Envanter Çalışması hazırlanmıştır. Bu çalışmadan yararlanarak hazırlanan bu tabloda çıkan sonuç şudur: Her ÇOŞ başına ortalama 799 gerçek kişi ortak düşerken, bu rakam tüzel kişi ortak sayısı için 4 olmaktadır. Bu da göstermektedir ki, ÇOŞ'lar küçük tasarruf sahiplerini şirketlere ortak edebilme özelliğini başarıyla yerine getirmişlerdir.

Gerçek kişi ortakların hangi meslek grubundan insanlar tarafından oluşturulduğu incelendiğinde Tablo: 3'deki veriler bu konuda bir fikir verecektir.

TABLO : 3

GERÇEK KİŞİ ORTAKLARIN MESLEK GRUPLARINA
GÖRE DAĞILIMI

Meslek Grupları	Şirketlere Göre Ortak Sayısı			Toplam	% Dağılım
	İşçi Şir.	Halk Şirk.	HAAŞ		
İşçi ve Memur	42582	3101	3205	48888	52
Küçük Esnaf	5312	399	1501	7212	8
Sanayici ve İşadamı	183	5	519	707	0,8
Serbest Meslek					
Erbabı	154	97	1000	1251	1,5
Çiftçi	948	233	1869	3050	3,5
Diğer	7506	356	393	8255	8,5
Bilinmeyen	6072	9086	9597	24755	25,5
TOPLAM	62757	13277	18084	94118	100,00

Kaynak: TAŞLICA, s.45.

Tablodan görüldüğü gibi gerçek kişi ortaklar arasında sanayici ve işadamlarının toplam ortak sayısı içindeki oranı sadece % 0,8 dir. En büyük kitleyi ise toplam gerçek kişi ortakların % 52'sini oluşturan ve çoğunluğunu yurt dışındaki işçilerin oluşturduğu, işçi ve memur kesimi ortaya koymaktadır.

B- ORTAKLARIN SAHİP OLABİLECEĞİ PAY ORANININ
SINIRLANDIRILMIŞ OLMASI

ÇOŞ'ların niteliklerini koruyabilmeleri ve mülkiyetin sosyal tabana dağıtılması ilkesinin yerine getirilebilmesi için şirket sözleşmelerinde, her ortağın en fazla satın alabileceği hisse senedi miktarını sınırlayan hükümlerin yer alması gerekir(16).

TABLO : 4

PAY DAĞILIMINA GÖRE ORTAKLIK YAPISI

Bir Gerçek Kişinin Payı	Şirket Sayısı	Top.İçindeki Payı (%)
- % 10'un Altında olan	396	84
- % 10-20 Arasında olan	74	16
TOPLAM	470	100.00

Kamu Kuruluşlarının Payı	Şirket Sayısı	Top. İçin.Payı(%)
- 49'un Altında olan	116	56
- % 49'un Üzerinde olan	92	44
TOPLAM	208	100.00

% 10'dan fazla Tüzel Kişi		
Payı olan şirket sayısı(x)	115	-

Kaynak: ÇOŞ'lar Envanter Çalışması, Desiyab Yay.Ankara 1986, s.15.

(x) Bir Tüzel Kişinin payının, % 10'un üzerinde olduğu, ancak % 49'dan fazla olmadığı Kamu hariç tüzel kişileri içermektedir.(Finans kurumları, Kooperatifler, Anonim Şirk. gibi)

(16) A.Ömür TAŞLİCA, Türkiye'de İşçi Şirketlerinin Yönetim ve Organizasyon Sorunları, A.Ü.S.B.E.Yayını, Yayımlanmamış Yük.Lisans Tezi, Eskişehir, 1984, s.21.

Tablo: 4 incelendiğinde görülmektedirki, değerlendirmeye alınan 470 şirketin % 84'ünü oluşturan 396 şirkette bir gerçek kişinin payı % 10'un altındadır. Bu da göstermektedirki ÇOŞ'larda ortaklık çok küçük paylara bölünmüştür.

Yine bu 470 şirketin 208'inde Kamu Kuruluşlarının payı bulunmaktadır. Kamu kuruluşlarının payının bulunduğu bu şirketlerin % 55'inde Kamu Kuruluşlarının payı % 49'un altındadır. Kamu hariç % 10'dan fazla paya sahip tüzel kişi ortağı olan şirket sayısı 115 dir.

Tüzel kişilerin, bu şirketlere sağladığı bazı yararlar nedeniyle ÇOŞ'ların bir çoğunda, bu tür ortaklar için pay sınırlamasında bazı esneklikler getirilmesine neden olmuştur.

Tüzel kişi ortakların ÇOŞ'lara sağladığı yararlar şunlardır:

(i) Gerçek kişilere nazaran tüzel kişiler sermaye taahhütlerini daha çabuk yerine getirmektedirler.

(ii) Ortak yapılan tüzel kişi, aynı konuda faaliyet gösteren bir KİT ise, o kuruluşun bilgi ve tecrübesinden yararlanılmaktadır.

(iii) Ortak tüzel kişi bir banka ise, şirketin kredi sorunuda çözümlenmektedir.

(iv) Tüzel kişi ortakların varlığı potansiyel ortaklara güvence vermektedir.

C. HİSSE SENETLERİNİN ÇOĞUNLUĞUNUN NAMA
YAZILI OLMASI

ÇOŞ niteliğinin korunabilmesi için gerçek kişilere ait hisse senetlerinin tümünün nama yazılı olması gerekir. Ancak bu şekilde hisse senetlerinin el değiştirme hareketini izlemek mümkün olmaktadır.

TTK'nun 416. maddesine göre, nama yazılı hisse senetlerinin devrinin, şirkete karşı hüküm ifade etmesi, ciro ve teslim yanında ancak şirket pay defterine kayıtlı mümkün olabilmesi, bu şirketlerin devir işlerini oldukça zorlaştırmaktadır(17). ÇOŞ'ların hisse senetlerinin çoğunluğu nama yazılı hisse senetlerinden oluşmaktadır. Buda büyük çoğunluğu yöresel kaygılarla kurulmuş olan bu şirketlerin bölge dışına çıkarak ülke düzeyinde alınıp satılabilirliğini hemen hemen artadan kaldırmaktadır.

Hisse senetleri hamiline yazılı olan ÇOŞ'larda da, ilk sermayelerinde hisse senetlerinin tamamı nama yazılı olarak çıkarılmıştır. Daha sonraki sermaye artırımlarında ise hisse senetleri hamiline olarak çıkarılmış yada nama yazılı hisse senetleri ile hamiline yazılı olanlar değiştirilmiştir.

---

(17) YAVAŞ, s.20.

ÇOŞ'larda nama yazılı hisse senedi çıkarılmasının sebepleri şunlardır:

(i) Bu hisse senetlerinin en çok pay oranı konusundaki sınırlamalarla birlikte sermayenin belirli ellerde toplanmasını engellemesi.

(ii) Bu hisse senetleri sayesinde, şirketin sermaye ve ortaklık yapısının yönetim kurulunun ve ortakların denetiminden çıkması.

(iii) Hamiline yazılı hisse senetlerinin, ortaklarla olan ilişki ve iletişimi azaltmasına karşılık, nama yazılı hisse senetlerinin bu ilgi ve iletişimi canlı tutması

D- HERHANGİ BİR ORTAK VE SERMAYE GRUBU İÇİN BİR
AYRICALIK TANINMAMIŞ OLMASI

ÇOŞ'larda bir kısım ortaklara, gerek kâr dağıtımında öncelik veya fazlalık, gerek yönetimde ağırlık gibi bazı ayrıcalıklar tanınmamaktadır. Ana sözleşmelerinde bu tür ayrıcalıklar bulunduran şirketler genellikle "Halka Açık A.Ş."ler grubu içinde yer almaktadır. HAAŞ'ın ise özellikleri itibarı ile tamamının ÇOŞ olmadığı daha önce belirtilmişti.

TABLO : 5
KURUCULARINA ÖZEL ÇIKAR SAĞLAYAN ÇOŞ'LAR

Kurucularına Özel Çıkar	Şirket Sayısı	Top.İçindeki Payı (%)
Sağlayan ÇOŞ'lar	12	15
Sağlamayan ÇOŞ'lar	58	73
Bilinmeyen	10	12

Kaynak: TAŞLICA, Çok..., s.49.

1984 yılında yapılan ve Tablo.5'inde alındığı inceleme göre araştırmaya katılan ÇOŞ'lardan % 73'ünde kuruculara bir ayrıcalık tanınmadığı ortaya çıkmıştır. Ayrıcalık tanıyan ÇOŞ'ların ise sağlamış oldukları ayrıcalığın, kâr dağıtımında % 1 ile % 10 arasında değişen bir pay verilmesi olduğu anlaşılmıştır.

E- KURULUŞ YERLERİNİN SEÇİMİNDE BÖLGESEL VE YÖRESEL TERCİHLERİN AĞIRLIK KAZANMASI

Türkiye'de ÇOŞ'ların ortaya çıkış tarihi olarak 1960'lı yıllar kabul edilmektedir. 1960'lı yıllar, yurtdışına işçi göçünün başladığı yıllardır. ÇOŞ'ların ilk örnekleri olan "İşçi Şirketleri" yurtdışına giden işçiler tarafından kurulmuşlardır. Yurt dışındaki işçiler genellikle kendi yörelerinde kurulan şirketlere ortak olmuşlar, diğer bölgelerde kurulan şirketlerin hisse senetlerini almakta çekimser davranmışlardır.

TABLO : 6
COĞRAFI BÖLGELERİN YURTDIŞI İŞÇİ GÖÇÜNDEKİ
PAYI VE ÇOŞ'LAR

Bölgeler	Göçteki Payı (%)	ÇOŞ'ların Payı(%)
Marmara	30	28
İç Anadolu	21	22
Karadeniz	16	19
Ege	16	15
Akdeniz	8	6
Doğu Anadolu	6	6
G.Doğu Anadolu	3	4
TOPLAM	100.00	100.00

Kaynak: Çok Ortaklı Şirketler Envanter Çalışması, Desiyab Yayını, Ankara, 1986, s.18.; Ahmet KÖKDERE, Yabancı Ülkelere İşgücü Akımı, İşbankası Yayını, Ankara, 1978, s.82.

Tablo: 6 incelendiğinde ÇOŞ'ların genelde dış göçün fazla olduğu bölgelerde yoğunlaştığı görülmektedir. Buda, ÇOŞ'ların kuruluş yeri seçiminde bu bölgelerden giden işçilerin büyük etkisi olduğunu göstermektedir.

F- KURUCULARIN ALIŞILMIŞ ANLAMDA GİRİŞİMCİ NİTELİĞİ TAŞIMAMASI

ÇOŞ'ların kurucuları, alışılmış anlamda girişimci niteliğe sahip insanlar değildir. Bunlar genellikle sanayici-

lik deneyimi olmayan, ancak sanayileşmeye karşı güçlü bir özlem ve istek duyan yerel önderlerdir(18).

TABLO : 7

ÇOŞ'LARIN FIKRİNİ ORTAYA ATANLARIN VE MÜTEŞEBBİS HEYETLERİNİN MESLEKLERE GÖRE DAĞILIMI

Meslekler	Yatırım Fikrini Ortaya Atanların dağılımı(%)	Müteşebbis Heyet Başkanlarının Oranı (%)	Üyelerin Oranı(%)
Tüccar	22	22	24
Sanayici	14	14	5
Çiftçi	8	-	12
Yurtdışındaki İşçiler	14	9	17
Esnaf ve Zanaatkar	3	2	7
Memur	23	36	14
Serbest Meslek	16	17	21
	100.00	100.00	100.00

Kaynak: ERTUNA ve Diğerlerine, Çok Ortaklı Şirketler, DPT Yayını, No: 1463, Ankara, 1975, s.41.

Tablo: 7'den de görüldüğü gibi ÇOŞ'ların kurucuları, tüccar, memur, sanayici, işçi, esnaf dan oluşan yerel önderlerden oluşmaktadır.

(18) Cemil ÇAKMAKLI-Kenan MORTAN, Kalkınma Arayışları, Ankara, 1988, s.375.

IV- ÇOK ORTAKLI ŞİRKETLERİN KURULUŞ AMAÇLARI

Çoş'lar, ekonominin belli dönemlerinde girdiği üretme ve paylaşma zorunluluğunun bir sonucu olarak ortaya çıkmışlardır. Türkiye'de sanayileşme hızını artırıp, sürecini kısaltmak, yeni üretim, dış pazar ve sermaye olanakları yaratmak, iç pazardaki talebi kıskırtmak ve işsizlik sorununa çözüm bulmak gereksinimi ÇOŞ'laşma olgusunu doğurmuştur(19).

ÇOŞ'lar kurulurken genel olarak şu amaçlar göz önüne alınmıştır: Yurt dışında çalışan işçilerin tasarruf ettikleri paraları ülkeye getirmek, küçük tasarrufları birleştirerek bir bütün olmasını ve ekonomik gelişmeye katkıda bulunmasını sağlamak, sanayide özel mülkiyetin yaygınlaştırılmasına aracılık etmek, hisse senetlerinin halka sunulması yoluyla yaratılacak kaynaklar ile yatırımların finansmanını sağlamak.

A- KURUCULAR AÇISINDAN ÇOK ORTAKLI ŞİRKETLERİN KURULUŞ AMAÇLARI

Kuruluş amaçları birbirine yakın olan Çoş'ların temel amaçları şöyle özetlenebilir(20).

(i) Çalıştıkları batı ülkelerinin insanlarının yaşam koşullarını hayranlıkla izleyen Türk işçileri, benzer yaşam koşullarını kendi ülke ve yöresinde gerçekleştirmeye yönelik,

(19) V.Ahsen ÇOŞAR, "İşçi Şirketleri Sorununun Kaynakları", MALİ SORUNLARA ÇÖZÜM DERGESİ, C.1, S.5, 1985, s.86.

(20) Cengiz PINAR, "Halk Girişimlerinin Sorunları ve Çözüm Önerileri", DESİYAB 2.SEMPOZYUMU, Desiyab Yayını, No:4, Ankara, 1981, s.149.

etrafında toplayabildiği hemşehrileri ile sorunları ve sonuçları derinlemesine incelemeyen, kendi yöresinde fabrika bacalarının tütüğü şirketleri kurmaya yönelmişlerdir. Daha iyi yaşam koşullarına kavuşmayı isteyen yurtdışındaki Türk işçileri, hem bu olanağı bulamayan yurt içindeki hemşehrilerine yardımcı olmak, hemde ülkeye kesin dönüş yaptıklarında kendilerine çalışma ve gelir güvencesi verebilecek ÇOŞ'ların kurulmasını istemişlerdir.

(ii) Kurulacak fabrikalara ortak olarak yatırdıkları sermayenin nemalandırılması ve ek gelir elde etme amacı ÇOŞ'laşma nedenlerinden bir diğerini oluşturmaktadır.

(iii) Bu fikirler ve uygulamalar, tek başlarına gerçekleştirilemeyecekleri kuruluşları bir araya gelerek gerçekleştirebileceklerine inanan yurt içindeki küçük tasarruf sahipleri ni de bu kuruluşlara yatırıma yöneltmiştir. Bu hareketler, yörede tüzel kişilikleri olan belediyeler, il özel idareleri v.b. ortaklarla yada yurtdışındaki işçilerle veya üçü birarada olmak üzere çeşitli şekillerde gelişim göstermiştir.

B- DEVLET AÇISINDAN ÇOK ORTAKLI ŞİRKETLERİN KURULUŞ AMAÇLARI

ÇOŞ'ların yaygınlaştırılmasına yönelik yapılacak çalışmalar beş yıllık kalkınma planlarında girmiştir. 4. Beş Yıllık Kalkınma Planında konu ile ilgili olarak şu hüküm görülmektedir.

Ekonominin işleyişine ve yönetimine, demokratik ölçüler içinde çalışanların ve küçük tasarruf sahiplerinin yaygın olarak katılmasını, sınırlı olan kaynakların küçük tasarruf sahiplerinin yaygın olarak katılmasını, sınırlı olan kaynakların küçük tasarruflar yoluyla özellikle bölgesel ve yöresel yatırımlara yöneltilerek değerlendirilmesini, yerel ve bölgesel doğal kaynakların ve işgücü potansiyellerinin gelişme sürecine daha etkin ve rasyonel bir şekilde katkıda bulunmalarını sağlamak amacıyla, ÇOŞ niteliğinde yaygın halk girişimciliğinin kamunun yönlendirici desteği altında hızla geliştirilmesi amaçlanacaktır(21).

Özendirilmelerinin gerekliliği kalkınma planlarına geçmiş olan ÇOŞ'ların kuruluş amaçları devlet açısından şunlardır:

(i) Ekonomik kalkınma ve dolayısıyla yatırımların finansmanı için gerekli fon kaynaklarını geliştirmek, tasarrufları yatırımlara aktarmak,

(ii) Sanayileşmeyi ülke düzeyine yaygınlaştırmak, bölgeler arası gelişme dengesizliklerini gidermek, mülkiyeti yaygınlaştırmak.

(iii) İşçi tasarruflarını üretime aktarmak suretiyle enflasyonun hızını durdurmak veya yavaşlatmak.

---

(21) IV.Beş Yıllık Kalkınma Planı, DPT Yayını, No: 1664, Ankara, 1979, s.313.

(iv) Dış ödemeler açığının belirli ölçülerde de olsa giderilmesi için sağlanmasını sağlamak.

(v) Çalışma olanaklarını geliştirmek, sosyal huzursuzluğu gidermek.

(vi) Çalışan ve pay sahibini özdeşleştirmek suretiyle işçi ve işveren sürtüşmesini belirli ölçüde çözümlenmek.

(vii) Kırsal kesimden kentlere göçü durdurmak.

(viii) Kırsal kesimde düşük gelir gruplu bireylerin gelirlerini, bu tür ortaklıklara katılım yoluyla geliştirmek.

(ix) Ortaklıkları tabana yaymak suretiyle sermaye piyasası araçlarını geliştirmek, ekonominin finans kesiminde kurumsallaşma olanaklarını artırmak veya yerleştirmek.

V- COK ORTAKLI ŞİRKETLERİN TARİHSEL GELİŞİMİ

A- DÜNYADAKİ GELİŞİMİ

XVIII. yüzyılın sonunda ve özellikle XIX. yüzyılda Batı Avrupa'da meydana gelen sosyo-ekonomik değişimler ve endüstri devriminin yarattığı buhranlar, ÇOŞ hareketini belirleyen etkenler olmuştur.

19. yüzyılda klasik liberalizmin işçiler üzerinde her geçen gün artan baskıları sonucu Robert Owen, Charles Fourier ve Blanc ilk tüketici hareketlerini başlatmışlar ve üretim ortaklığı düşüncesini geliştirmişlerdir(22). Avrupa da ÇOŞ olgusunun oluşmasında işçi sınıfının payı çok büyük olmuş-

---

(22) Ercan GÜVEN, Sosyal Politika, E.İ.T.İ.A. Ders Notları, Eskişehir, 1975, s.13.

tur(23).

Bazı Avrupa ülkelerinde küçük tasarrufları ve geniş kitleleri ülke kalkınmasına kanalize etmek, aynı zamanda ülkedeki refahı yayarak sosyal barışı sağlamak ve demokrasiyi güçlendirmek için çalışmalar yapılmış ve başarıya ulaşmıştır. Mülkiyet ve yönetime geniş kitleler iştirak ettirilmiştir.

Ancak Avrupa ülkelerinin Türkiye'deki ÇOŞ'lara, Türk modeli demelerine neden olan çeşitli farklılıklar vardır. Avrupa ülkelerinde bu hareketler bizzat devletin önderliğinde ve desteğinde olmuştur. Bilindiği gibi Türkiye'de ÇOŞ'lar kendiliğinden ortaya çıkmış ve devletin desteği daha sonraları olmuştur(24).

İkinci Dünya Savaşından sonra birçok ülkede, kurulu şirketlerin halka açılması ve devletin elindeki şirketlerin halka devri olgusu gözlenmiştir. Federal Almanya hükümetide bu eğilime uyarak sosyal ve siyasal nedenlerden dolayı halka ve özel teşebbüse devir çalışmasına girişmiş, bu amaçla Volkswagen ve Luftansa gibi firmalar halka ve özel teşebbüse devredilmiştir. Bu ortaklıkların halk ortaklığına dönüşmeleri, kamu ortaklığı iken özelleştirilmeleri ile olmuştur.

Federal Almanyadaki bu uygulamadan, Türkiye'deki anlamı ile ÇOŞ'laşma şeklinde söz etmek pek uygun olmayacaktır. Çün-

---

(23) Sami GÜVEN, Dış Göç ve İşçi Yatırım Ortaklıkları, T.O.D. A.İ.Yayını, No: 168, Ankara, 1977, s.3.

(24) Hüseyin ATİŞ, "Halk Sektörünün Dünyadaki Gelişmeleri", DESİYAB 2. SEMPOZYUMU, Desiyab Yayını, No:4, Ankara, 1981, s.42.

kü şartlar tamamen değişiktir. Türkiyede'ki ÇOŞ'laşma olayı, işçi şirketlerinin kurulması ile başlamıştır ve bu model dünya da "Türk Modeli" olarak vurgulanmıştır.

Gerçek anlamda ÇOŞ'lar Yunanistan'da gelişmiş ve başarıya ulaşmıştır. Bu ülkede hisse senetlerinin sınırı tesbit edilmiş ve bir kişi en fazla % 2 paya sahip olabilir şartı konularak şirket varlığını geniş tabanlara yaymak veya halk kitlelerine götürmek amaç olarak benimsenmiştir(25).

İsveç Hükümetide halka açık şirketlerin gelişmesi için çeşitli önlemler almış ve onları teşvik ettiği gibi kamuya ait kuruluşların yönetiminide halka devretmiştir.

Özetleyecek olursak batıda ÇOŞ'lar, üretim ortaklığı düşüncesinin doğuşu ile başlamış sonra kurulu şirketlerin halka açılması ve devlet elindeki şirketlerin halka devri ile gelişme göstermiştir.

Avrupa ülkelerinden başka, Hindistan, Brezilya gibi ülkelerde de ÇOŞ'ların olduğu bilinmektedir. Ancak bunlar hakkında yeterli bilgi bulunamamaktadır.

B- TÜRKİYE'DEKİ GELİŞİMİ

1. Cok Ortaklı Şirketlerin Doğusu

Ülkemizde, beş yıllık kalkınma planları ile sanayileşme hamlesine geçilmeden önce, ekonomik yaşamda iki

(25) A.Hulusi NASUHOĞLU, "İşçi Gönderen Bölgelerde Teşebbüslerin Geliştirilmesi İçin Özel Tasarrufların ve Finansman Kurumlarının Rolü", DESİYAB BULTENİ, Yıl.2, S.6 (Nisan-Mayıs-Haziran 1984), s.6.

temel sektör yer alıyordu. Bunlardan birisi kamu sektörü, diğeri ise karma ekonomik sistem gereği var olan ve yakın zamana kadar devletin koruması altında geliştirilmeye çalışılan özel sektördür.

Özel sanayi işletmeleri ithal yasaklarının koruması altında ürün fiyatlarını yükselterek, bankaların topladıkları mevduatı kullanarak ve nihayet 70'li yıllarda tahvil finansmanına dayanarak ve bir ölçüde de yurt dışından finans sağlayarak büyümelerini sürdürmüşlerdir(26).

Türkiye'nin sanayileşmesinde, kamu kesiminin özel kesim ile birlikte büyümesi olgusu sürerken 1960'lı yıllarda yepyeni bir sanayi girişimi dikkati çekmeye başlamıştır. Bu, yurt dışına çalışmaya gitmiş olan işçiler tarafından başlatılmış "Çok Ortaklı Şirketler" olgusudur.

Türkiye'de ÇOŞ'ların ortaya çıkışı dünyadaki örneklerinden çok farklı olmuş ve farklı temellere dayanmıştır. Çok ortaklı Şirketler, Yurt dışındaki işçilerin tasarrufları ile kurdukları işçi şirketi hareketi ile başlamış, halk şirketi ve halk Açık A.Ş. şeklinde gelişme göstermiştir.

İstenilen ölçüde sanayileşmeyen ülkemizin sanayileşmesine yardımcı olmak için yurt dışında bulunan işçilerimiz, kendi aralarında birleşerek, yatırım yapmaya, şirketler kurmaya ve buna dayalı olarak ülke kalkınmasına katkıda bulunmayı

---

(26) Halk Girişimleri Örgütlenme ve İşleyiş Modeli, İşletmeler Bakanlığı Yayını, No:1, Ankara, 1979, s.5.

istemişlerdir(27).

Yurt dışına gönderilen işçiler burada alışmadıkları ölçüde bir gelirle karşılaşmışlardır. Bunun sonucunda büyük tasarruf yapma imkanına kavuşmuşlardır. 1960'lı yılların sonlarına doğru yurt dışında bulunan işçilerin gelirlerinin önemli bir bölümünü tüketmeyip tasarruf ettikleri ve bununda büyük bir bölümünü Türkiye'ye gönderdikleri ortaya çıkmıştır(28).

Yurtdışı işçi tasarruflarının önemli bir kısmının sanayi yatırımlarına yönelmesi, Türkiye'de ÇOŞ' olgusunun ekonomik temelini oluşturan ilk hareket olmuştur(29). Öte yandan; Türkiye Ekonomisinin 1960'lı yıllardaki üretim ve paylaşma sürecinin zorunlu ve kaçınılmaz sonuçları olarak toplumda uygulamaya konulan toplu sözleşme sistemi ile işçiler, taban fiat politikası ile çiftçiler ve köylüler, kârlı küçük kasaba ticareti ile de küçük esnaf ve sanatkarlar, görece olarak daha yüksek gelir düzeyine ulaşmışlardır. Ulaştıkları bu gelir düzeyinde, enflasyon oranlarının daha düşük olmasında etkisi ile tüketime daha az harcama yapan bu gelir grupları, hem yurt içi küçük tasarrufların kaynağını oluşturmuşlar, hemde ÇOŞ'ların yurt dışından gelen ilk hareketini yurt içinden gelen ikinci bir hareketle birleştirerek ÇOŞ'ların küçük tasarrufa dayalı ilk temelini kurmuşlardır.

---

(27) Recep MIZRAK, "Sermaye Piyasası Kanunu Karşısında İşçi ve Halk Şirketleri, Doğabilecek Sorunlar ve Çözüm Önerileri"

(28) Ahmet DEMİREL, "İşçi Tasarruflarının Türkiye'de Çok Ortaklı Şirketlerde Değerlendirilmesi", SEVK VE İDARE DERGİSİ, S.112, Ankara, (Aralık 1977), s.9.

(29) İmren AYKUT, "İşçi Tasarrufları Yurda Çekilmelidir", PARA DERGİSİ, S.12 (Mayıs 1982), s.60.

2. 1980 Öncesi Dönemde Çok Ortaklı Şirketler

Çok Ortaklı Şirketlerin ilki, 1966 yılında Türk İşçileri tarafından kurulan TÜRKSAN'dır. Bu girişim büyük yankılar uyandırmış ve hükümetin önceleri gösterdiği ilgi, yurtdışındaki Türk işçilerine şirket kurma konusunda cesaret vermiştir. Fikir, herşeyden önce istikbal kaygısı içindeki işçiler tarafından benimsenmiş ve Türksan girişimini diğerleri izlemiştir.

Türksan A.Ş.'ni örnek edinmiş olsalar bile, daha sonra kurulan bir çok şirket ise, çoğunluğu aynı yöreden olan kişilerin girişimiyle "Hemşeri Şirketi" özelliklerini göstererek yöresel kaygıları ön planda tutmuşlar, aynı zamanda proje seçiminde de yörenin potansiyeli etkin olmuştur(30).

Bu şekilde bir heyecan kaynağı olarak ortaya çıkan başarılı bir girişimin ardından zamanla, sayası konusunda kesin bir rakam oluşturulamayan ancak yapılan incelemelerde yaklaşık rakamlarla yetinilen çok sayıda şirket kurulmuştur.

a- Kuruluş Yılları

İlki, 1966 yılında kurulan ÇOŞ'lar 1968 yılına kadar yılda 1-2 adet artarak yavaş bir gelişme göstermişlerdir. 1969 yılından sonra hızlı bir gelişme gösteren bu hareket, özellikle 1972-1976 yılları arasında doruk noktasına ulaşmıştır.

---

(30) YAVAŞ, s.16.

TABLO : 8

İŞÇİ DÖVİZİ GİRİŞLERİ VE ÇOK ORTAKLI ŞİRKETLERİN
KURULUŞ YILLARI (1964-1980 DÖNEMİ)

Yıllar	Gönderilen Döviz (Milyon \$)	Şirket Sayısı
1964-67	265,5	9
1968	107,3	5
1969	140,6	9
1970	273,0	10
1971	471,3	7
1972	740,1	37
1973	1183,2	33
1974	1426,2	50
1975	1312,3	25
1976	982,7	21
1977	981,8	5
1978	983,5	10
1979	1694,0	2
1980	1071,0	3

Kaynak: "Yurt Dışındaki İşçi Tasarruflarını Değerlendirme Semineri", DESİYAB 2. SEMPOZYUMU, Desiyab Yayını, No:4, Ankara, 1981, s.27: "Halk Girişimleri Anket Sonuçları", İşletmeler Bakanlığı Yayını, No:3, Ankara, 1979, s.13' den yararlanarak tarafımızdan derlenmiştir.

Tablo : 8 incelendiğinde görüldüğü gibi, ÇOŞ'ların yoğun olarak kurulduğu 1972-1976 yılları arasında işçi dövizi girişlerinde de önemli bir artış ortaya çıkmıştır. 1977 ve sonraki yıllarda kurulan ÇOŞ sayısı ise oldukça azdır.

b. Ortak Sayılarının Gruplanması

ÇOŞ'ların, adından da anlaşıldığı gibi ortak sayısı çok olan şirketlerdir. Durum böyle olmakla birlikte ÇOŞ'ların genelde ortak sayıları, 250 ile 1000 arasındadır.

TABLO : 9

ÇOK ORTAKLI ŞİRKETLERİN ORTAK SAYISI
GRUPLARINA GÖRE DAĞILIMI

Ortak Sayısı	Şirket Sayısı	Top.Şirktl.İçindeki Payı (%)
1000'e kadar	114	64,6
1000-2000 Arası	40	17,9
2000-3000 "	14	6,3
3000-4000 "	8	3,6
4000-5000 "	4	1,8
5000-6000 "	3	1,3
6000-7000 "	4	1,8
10.000 den fazla	1	0,5
Bilinmeyen	5	2,2
TOPLAM	223	100.00

Kaynak: Halk Girişimleri Anket Sonuçları, s.31.

Tablo: 9'dan görüldüğü gibi ÇOŞ'ların % 64,6'sında ortak sayısı 1000 den az yada 1000 dir. 10.000 den fazla ortağı bulunan şirket sayısı sadece 1'dir. Bununla toplam şirket sayısı içindeki payı % 0,5 dir.

c. Ortak Sayıları

Yatırım ve İşletme aşamasında bulunan toplam 223 şirketin yurt içi ve yurt dışı ortaklarının sayısal dağılımı aşağıdaki tabloda görülmektedir.

TABLO : 10

ÇOK ORTAKLI ŞİRKETLERDE YURT İÇİ VE YURT DIŞI
ORTAK SAYISI (1980 Öncesi)

Ortakların Dağılımı	Ortak Sayısı
Yurt İçi Ortak Sayısı	110.201
Yurt Dışı Ortak Sayısı	144.270
TOPLAM	254.471

Kaynak: Halk Girişimleri Anket Sonuçları, 29.

Yatırım ve işletme aşamasında bulunan 223 şirketin toplam ortak sayısı, 254.471 olup, bu ortakların % 43'ü yurt içinde % 57'si de yurt dışında bulunmaktadır. Bu verilere göre şirket başına ortalama 1141 ortak düşmektedir.

d. Pay Oranları Sınırlaması

ÇOŞ'larda, kuruluş amaçlarından sapmaksızın faaliyetlerin sürdürülmesi ve hisse senetlerinin belirli grupların elinde toplanmasını önlemek için pay sınırlamasına gidilmiştir. Tablo: 11'de görüleceği gibi yatırım ve işletme aşamasında bulunan 223 şirketin yaklaşık % 52'sinde pay oranı sınırlaması vardır.

TABLO: 11

ÇOK ORTAKLI ŞİRKETLERDE PAY SINIRLAMASI(1980 Öncesi)

Pay Oranı Sınırlaması	Şirket Sayısı	Oranı(%)
% 1'e kadar sınırlama	26	11,6
% 2'ye kadar sınırlama	4	1,7
% 5'e kadar sınırlama	10	4,4
% 10'a kadar sınırlama	57	25,5
% 15'a kadar sınırlama	15	6,7
Sınırlama yok	109	48,8
Cevap vermeyen	2	0,8

Kaynak: Halk Girişimleri Anket Sonuçları, 39.

e- Sektör ve Alt Sektörlere Göre Dağılım

ÇOŞ'ların sektörlere ve Alt sektörlere göre dağılımı Tablo 12'de görülmektedir. Buna göre, 80 öncesinde, toplam 223 şirketin % 30,4'ü imalat sanayi gıda-içki alt sektöründe, % 12,1'i dokuma-giyim alt sektöründe, % 8,9'u Pişmiş kil ve

çimento gereçleri alt sektöründe yer almaktadır. Görüldüğü gibi ÇOŞ'ların % 50'si imalat sanayinin bu üç alt sektöründe yer alırken, orman ürünleri ve deri-kösele alt sektörlerinde yoğunlaşmanın fazla olduğu diğer alt sektörlerdir. Tarım ve madencilik sektöründe faaliyette bulunan ÇOŞ'lar ise toplam içinde çok küçük bir paya sahiptirler.

İşletmeler Bakanlığı tarafından yapılan çalışmaya göre(31) Tablo 12 de görülen gıda-içki alt sektöründe yer alan bu 67 şirketin 20'si Karadeniz, 16'sı İç Anadolu, 11'i Marmara, 9'u Akdeniz, 6'sı Ege, 4'ü Doğu Anadolu, 1'i de Güney Doğu Anadolu Bölgesinde kurulmuştur.

ÇOŞ'ların sektörel dağılımında yer alan bu yoğunlaşmalar, ülkenin kaynak yapısının bir göstergesi olarak, yöresel özelliklerin faaliyet konusunun seçiminde etkili olduğunu ortaya koymaktadır.

---

(31) Halk Girişimleri Anket Sonuçları, 1979.

TABLO : 12

ÇOK ORTAKLI ŞİRKETLERİN 1980 ÖNCESİ SEKTÖREL DAĞILIMI

Sektörler	Şirket Sayısı	Top.İçindeki Oranı(%)
I.TARIM	1	0,4
II.MADENCİLİK	5	2,2
<u>III.İMALAT</u>		
Gıda-İçki	67	30
Dokuma-Giyim	27	12,1
Orman Ürünleri	16	7,1
Kağıt	2	0,8
Deri-Kösele	13	5,8
Lastik	1	0,4
Plastik	3	1,3
Kimya	10	4,4
Cam	1	0,4
Demir-Çelik	10	4,4
Demir dışı Metaller	2	0,8
Taşıt Araçları	9	4,1
Madeni Eşya	5	2,2
Makine İmalat	1	0,4
Tarım Alet-Makine	4	1,7
Elektrik-Elektronik	6	2,6
Çimento	2	0,8
Pişmiş kil ve Çimento		
Ger.	20	8,9
Seramik	5	2,2
<u>DİĞER</u>	<u>13</u>	<u>5,8</u>
TOPLAM	223	100.00

Kaynak: Halk Girişimleri Anket Sonuçları, 54.

3- 1980 Sonrası Dönemde Çok Ortaklı Şirketler

Desiyab tarafından 1982 yılında başlanan ve yurt çapında 418 şirketin yerinde incelendiği ÇOŞ'lar envanter çalışması 1983 yılında tamamlanmıştır. Yine aynı kuruluş tarafından 1986 yılında 483 şirketin değerlendirmeye alındığı bir envanter çalışması daha yapılmıştır. Burada bu son iki çalışmanın sonuçlarından yararlanılarak ÇOŞ'ların gelişme seyri karşılaştırmalı olarak incelenmiştir.

a- Çok Ortaklı Şirketlerin Sektörel Dağılımı

Tablo 13, ÇOŞ'ların 1983 ve 1986 yıllarındaki sektörel dağılımlarını karşılaştırmalı olarak göstermektedir.

Buna göre; 1983 yılında, 322 ÇOŞ'dan % 28,2'si (91 şirket), 1986 yılında 483 ÇOŞ'dan % 28,5'i (138 şirket) gıda-ıçki alt sektöründe yer almaktadır.

Sektörel dağılımında ikinci büyük grubu, pişmiş kil ve çimentouan gereçler alt sektörü oluşturmaktadır. ÇOŞ'ların bu alt sektördeki oranı 1983 yılında % 16 iken 1986 yılında %12,2 olarak belirlenmiştir.

Dokuma-giyim alt sektörü ise toplam içindeki paylar itibarı ile yoğunlaşmanın fazla olduğu üçüncü alt sektördür.

TABLO : 13
ÇOK ORTAKLI ŞİRKETLERİN 1980 SONRASI SEKTÖREL
DAĞILIMI

Sektörel	1983		1986	
	Şirket Sayısı	Oranı (%)	Şirket Sayısı	Oranı (%)
I.TARIM	4	1,2	6	1,2
II.MADENCİLİK	8	2,4	12	2,4
III.İMALAT				
Gıda-İçki	91	28,2	138	28,5
Dokuma-Giyim	40	12,4	49	10,1
Orman Ürünleri	22	6,8	29	6
Kağıt	9	2,7	16	3,3
Deri-Kösele	9	2,7	13	2,7
Lastik	3	0,9	4	0,8
Kimya	16	4,9	27	5,5
Cam	5	1,5	7	1,4
Demir-Çelik	6	1,8	17	3,5
Demir dışı Metaller	8	2,4	19	3,9
Pişmiş Kil ve Çimen- todan Gereçler	51	16,0	59	12,2
Çimento	6	1,8	13	2,7
Seramik	3	0,9	3	0,6
Taşıt Araçları	9	2,7	13	2,7
Madeni Eşya	3	0,9	14	2,9
Makina İmalat	10	3,4	17	3,5
Elektrik-Elektronik	9	2,7	14	2,9
Diğer	10	3,4	13	2,7
TOPLAM	322	100.00	483	100.00

Kaynak: Çok Ortaklı Şirketler Envanter Çalışması, 1983, s.27.
Çok Ortaklı Şirketler Envanter Çalışması, 1986, s.6.

b-Çok Ortaklı Şirketlerin Bölgesel Dağılımı

Tablo 14, ÇOŞ'ların 1983 ve 1986 yıllarındaki bölgesel dağılımını karşılaştırmalı olarak vermektedir. Bu tablo incelendikten sonra şirketlerin sektörel dağılımlarındaki yoğunlaşmalarda, faaliyet konularının seçimindeki yöresel etkenlerin, özde yöresel kaynak yapısının önemli rolü ortaya çıkmaktadır.

TABLO : 14

ÇOK ORTAKLI ŞİRKETLERİN 1980 SONRASI BÖLGESEL DAĞILIMI

Bölgeler	1983		1986	
	Şirket Sayısı	Oranı(%)	Şirket Sayısı	Oranı(%)
Akdeniz	18	5,5	30	6,2
Ege	48	14,9	73	15,1
İç Anadolu	80	24,8	106	21,9
Doğu Anadolu	30	9,3	27	5,5
Marmara	57	17,7	137	28,3
Karadeniz	74	22,9	90	18,6
G.Doğu Anadolu	15	4,6	20	4,1
TOPLAM	322	100.00	483	100.00

Kaynak: Çok Ortaklı Şirketler Envanter Çalışması, 1986, s.5:
Çok Ortaklı Şirketler Envanter Çalışması, 1983, s.6.

1983 yılında ÇOŞ'ların % 24,8'i (80 şirket) İç Anadolu bölgesinde, % 22,9'u (74 şirket) Karadeniz bölgesinde, % 17,7'si (57 şirket) Marmara bölgesinde, % 14,9'u (48 şirket) Ege bölgesinde toplanmıştır.

1986 yılında ise, ÇOŞ'ların % 28,3'ü (137 şirket) Marmara bölgesinde, % 21,9'u (106 şirket) İç Anadolu bölgesinde, % 18,6'sı (90 şirket) Karadeniz bölgesinde toplanmıştır.

c-Çok Ortaklı Şirketlerin İşletme ve Proje Durumları

Tablo- 15 de görüldüğü gibi ÇOŞ'ların % 27'si işletme yani üretim aşamasındadır. 483 şirketin % 6,2'sini oluşturan 30 şirketin yatırımları yarım kalmış, toplam içinde % 7,6'lık paya sahip 37 şirket ise işletme aşamasında olup halen kapalı durumdadır.

TABLO : 15

ÇOK ORTAKLI ŞİRKETLERİN İŞLETME VE PROJE DURUMLARI

Proje ve İşletme Durumları	Şirket Sayısı	Top. İçindeki Oranı (%)
Planlama	24	5
Yatırıma Devam Eden	43	9
Yatırımı Yarım Kalmış	30	6
İşletmede	349	72
İşletmede Kapalı	37	8
TOPLAM	483	100.00

Kaynak: Çok Ortaklı Şirketler Envanter Çalışması, 1986, s.11.

d-Çok Ortaklı Şirketlerin Sermaye ve Ortaklık Yapıları

Tablo-16 da ÇOŞ'ların 1983 ve 1986 yıllarındaki gerçek kişi ortaklarının sayıları ve dağılımları verilmiştir. Buna göre, 1983 yılında 322 şirket incelemeye alınmış ve bu 322 şirketteki toplam gerçek kişi ortak sayısı 345.062 dir. Bunun % 55'ini oluşturan 190.242 kişi yurtdışı ortaklardır.

TABLO : 16

1980 SONRASI ÇOK ORTAKLI ŞİRKETLERİN GERÇEK KİŞİ ORTAK SAYISI VE DAĞILIMI

Yıllar	Yurt İçi Ort.Sayısı	Oranı (%)	Yurt Dışı Ort.Sayısı	Oranı (%)	Toplam
1983	190.242	55	154.820	45	345.062
1986	263.200	68	122.811	32	386.011

Kaynak: Çok Ortaklı Şirketler Envanter Çalışması, 1983, s.8;
Çok Ortaklı Şirketler Envanter Çalışması, 1986, s.14
den yararlanarak tarafımızdan hazırlanmıştır.

1986 yılında incelenen 483 şirketin toplam gerçek kişi ortak sayısı 386.011 dir. Bunun % 68'ini oluşturan 263.200 kişi yurt içi ortak, % 32'sini oluşturan 122.811 kişi yurt dışı ortaklardır.

TABLO : 17
1980 SONRASINDA ÇOK ORTAKLI ŞİRKETLERİN SERMAYE
YAPILARI

Yıllar	Şirket Sayısı	Nominal Ser- maye(Mil.TL)	Ödenmiş Ser- maye(Mil.TL)	Toplam Ak- tif(Mil.TL)	Ödenmiş Ser/Top. Aktif
1983	262	21.628	18.220	103.000	% 17,6
1986	477	477.515	354.697	1.428.600	% 24,8

Kaynak: Çok Ortaklı Şirketler Envanter Çalışması, 1983, s.12;
Çok Ortaklı Şirketler Envanter Çalışması, 1986, s.24
den yararlanarak tarafımızdan hazırlanmıştır.

1983 yılında yayınlanan çok ortaklı şirketler en-
vanter çalışmasında 262 şirketten konu ile ilgili veri alı-
nabilmıştır. Buna göre, 262 şirketin nominal sermayeleri toplama-
mı 21.6 milyar TL, ödenmiş sermayeleri toplamı 18,2 milyar TL
dir.

1986 yılındaki envanter çalışmasında ise bilgi alınan
477 şirketin nominal sermayeleri toplamı 477,3 milyar TL, öden-
miş sermayeleri toplamı ise 354,6 milyar TL dir.

e-Çok Ortaklı Şirketlerin İstihdam Durumları

ÇOŞ'lar 1983 yılında toplam 41.393 kişi (32)
istihdam ederken 1986 yılında toplam 84904 kişi(33) istihdam

(32) Çok Ortaklı Şirketler Envanter Çalışması, 1983, s.9.

(33) Çok Ortaklı Şirketler Envanter Çalışması, 1986, s.14.

etmişlerdir. ÇOŞ'larda en fazla istihdamı imalat sanayiinde faaliyetde bulunan kuruluşlar yaratmışlardır. İmalat sanayiinde faaliyette bulunan ÇOŞ'lar 1986 yılında toplam 35.700 kişiye istihdam imkanı sağlamışlardır(34).

TABLO : 18

ÇOK ORTAKLI ŞİRKETLERİN İSTİHDAM GRUPLARINA GÖRE
DAĞILIMI

İstihdam Edilen Kişi	1983		1986	
	Şirket Sayısı	Oranı/(%)	Şirket Sayısı	Oranı (%)
1-25 Kişi Arası	75	23	125	32
26-50 Kişi arası	53	17	63	16
51-100 Kişi arası	89	28	63	16
101-300 Kişi arası	73	22	55	14
301-1000 Kişi arası	27	8	67	17
1001- + Kişi	5	2	14	5
TOPLAM	322	100.00	392	100.00

Kaynak: Çok Ortaklı Şirketlerde Envanter Çalışması, 1983, s.10:

Çok Ortaklı Şirketlerde Envanter Çalışması, 1986, s.16'

dan yararlanılarak tarafımızdan derlenmiştir.

(34) a.g.e. s.17.

Şirketlere göre gerçekleşen istihdam dağılımı Tablo 18 de verilmiştir. Tablo incelendiğinde görüldüğü gibi 1983 yılında, ÇOŞ'ların % 28'i 1-25 kişi arasında işgücü istihdam ederken, 1000 den fazla kişi istihdam eden ÇOŞ'ların toplam içindeki oranı % 2 dir.

1986 yılında ise 397 şirketin % 32'si 1-25 kişi arasında işgücü istihdam ederken, ÇOŞ'ların % 17'si 301-1000 kişi arasında istihdam yaratmışlardır. 1986 yılında 1000'den fazla istihdam yaratan şirketlerin toplam içindeki payı % 5 dir.

f-Çok Ortaklı Şirketlerin Kapasite Kullanımları

1983 yılında yapılan incelemede 128 şirketin kapasite kullanım oranları hakkında veri toplanabilmiştir. 128 şirket kapsayan çalışmanın bir dökümünde Tablo-19 dur. Tablo-19'dan da görüldüğü gibi ÇOŞ'ların % 58'e varan bölümünün kapasite kullanım oranları % 40'ın altındadır.

TABLO - 19

1980 SONRASINDA ÇOK ORTAKLI ŞİRKETLERDE KAPASİTE KULLANIM ORANLARI

Kapasite Kullanım Oranları	Şirket Sayısı	Oranı(%)	Şirket Sayısı	Oranı (%)
0- % 20 Arası	47	37	54	17
% 21 - % 40 Arası	27	21	56	18
% 41 - % 60 Arası	19	15	64	20
% 61 - % 80 Arası	17	13	66	21
% 81 - %100 Arası	18	14	77	24
TOPLAM	128	100.00	317	100.00

Kaynak: Çok Ortaklı Şirketler Envanter Çalışması, 1983, s.11.
Çok Ortaklı Şirketler Envanter Çalışması, 1986, s.19.

1986 yılında 317 ÇOŞ'dan alınmış verilere göre şöyle bir durum ortaya çıkmıştır. Şirketlerin % 35'ini oluşturan 110 şirkette kapasite kullanım oranı % 40'ın altında gerçekleşmiştir. % 20'den az kapasite kullanım oranıyla çalışan şirketler çoğunlukla gıda-içki alt sektöründe yer almaktadırlar. % 80'den fazla kapasite kullanım oranı ile çalışan şirketler ise dokuma giyim alt sektöründe yer almaktadır(35).

VI- ÇOK ORTAKLI ŞİRKETLERİN SORUNLARI

ÇOŞ'ların, ülkemizin içinde bulunduğu ekonomik gelişmelerden dolayı ortaya çıkan sorunları olduğu gibi, diğer şirketlerde görülmeyen sadece ÇOŞ'lara mahsus sorunları da vardır.

Önceki yıllarda ülke ekonomisinin geçirdiği darboğazların ÇOŞ'ları önemli derecede etkilediği şüphesizdir. 1970'li yılların ikinci yarısından itibaren tırmanışa geçen enflasyon ve bunun doğal sonucu olarak yüksek oranlarda yapılan devaluasyonlar, orta gelir dilimindeki kişilerin gelir düzeylerindeki düşüşler, ÇOŞ'ları fazlasıyla etkilemiştir(36).

Gelir düzeylerindeki düşüşler tasarruf meylini azaltmıştır. Tasarruf meyli 1978 yılında - %9,4 ve 1979 yılında - %12 (37) olmuştur. ÇOŞ'ların kaynağını oluşturan küçük tasarrufların azalması şirketleri olumsuz yönde etkilemiştir.

---

(35) Çok Ortaklı Şirketler Envanter Çalışması, 1986, s.18.

(36) "Enflasyon İşçi Şirketlerinin Sonunu Hızlandırdı",
MİLLİYET GAZETESİ (16 Nisan 1982).

(37) Ekonomik Rapor, 1978, 1979.

Ayrıca 1980 öncesindeki ideolojik amaçlı grevler ve enerji dar boğazları nedeniyle düşük kapasiteli çalışmak zorunda kalınması, izleyen yıllarda enflasyonun çok büyük boyutlara tırmanması, 24 Ocak Kararları ile uygulamaya konan istikrar tedbirlerinin hepsi ÇOŞ'ları önemli kayıplara uğratmıştır.

ÇOŞ'ların kendine özgü sorunlarını aşamalarına göre sıralamakta yarar vardır.

A- YATIRIM AŞAMASINDAKİ SORUNLAR

Yatırım aşamasında, fizibilite etüdlerinin hazırlanması, kuruluş yerinin seçimi, finansman ihtiyacının belirlenmesi, teşvik belgesinin alınması gibi konularda yapılan hatalar daha sonra üretim aşamasında kendisini hissettirmektedir.

Yatırım aşamasında şirketlerin karşılaştıkları sorunları şu başlıklar altında incelemek mümkündür.

1- Yatırım Konusunun Yanlış Seçimi

Kuruluş aşamasındaki ÇOŞ'ların karşılaştıkları ve dönülmez hatalar yaptıkları sorunların başında gelmektedir. Bu şirketlerin bir çoğu, baştan, yatırım konusunu iyi belirleyemedikleri için, sonraki evrelerde yatırımları yarım kalmıştır(38). Daha sonraki yıllarda yatırım konusunu değiştiren ÇOŞ'lar ise artan maliyetler ve finansman problemleri içinde çok büyük zorluklar yaşamışlardır.

---

(38) Serdar CEYLAN, İşçi Şirketlerinde Finansman Sorunları, SPK Yayını, Ankara, 1984, s.37.

aşamada hissedilmekle birlikte yönetim ve organizasyon sorunu ÇOŞ'ların her aşamasında kendisini hissettirmiştir. Ancak yatırım aşamasındaki şirketlerin yönetim ve organizasyona ilişkin sorunları diğer aşamalara göre azda olsa farklılıklar göstermektedir.

ÇOŞ'larda yatırım aşamasındaki işlemleri yürütecek bir proje ekibi ve bir proje yöneticisi bulunmadığı ve bu işi yapan kişilerde ilk tecrübelerini yaşadıkları için, optimum kararların alınması, işlerin kısa zamanda bitirilmesi ve diğer işlemler gereği gibi yapılamamıştır.

5- Finansman Sorunları

Yatırım aşamasındaki ÇOŞ'ların finansman sorunları iki başlık altında incelenebilir.

a- Öz Kaynak Teminindeki Güçlükler

ÇOŞ'larda yatırımların başlanması bir teşvik unsuru olarak kabul edilmiş, yatırıma başlandıktan sonra artan ihtiyaca göre sermayenin toplanacağı beklentisine girilmiştir(40).

Kuruluş aşamasında yatırımdan bağımsız olarak oluşturulan sermaye, yatırımı başlandıktan sonra ilk aşamada arttırılmaktadır. Bu durumu kurucu ortaklar belirli ölçülerde karşılamışlardır. Ancak yatırım sürelerinin uzaması ve finansman ihtiyacının daha da artması sonucunda ortakların büyük bir

---

(40) CEYLAN, s.59.

bölümü rüçhan haklarını kullanmamışlardır.

b- Kredi Temini ve Kur Farkları Sorunu

Uygun borç-öz kaynak oranı, firmanın mali yapısı, projenin mali ve ekonomik kârlılığı ve sektör bazındaki incelemeler ÇOŞ'ların kredi teminini zorlaştırmaktadır.

Döviz kredisi kullanan ÇOŞ'ların, TL'nin dış paralar karşısında devamlı değer kaybetmesi sonucu, almış oldukları borçlar birden bire misli misli katlanmıştır. Buda ÇOŞ'larda kur farkları sorunu olarak adlandırılan finansman sorununu ortaya çıkarmıştır.

B- ÜRETİM AŞAMASINDAKİ SORUNLAR

ÇOŞ'ların kuruluşundaki amatörce uygulamalar bir süre sonra, üretim aşamasında çözülmesi gereken sorunlar haline gelmişlerdir.

ÇOŞ'ların üretim aşamasındaki sorunlarının büyük bir kısmı bu şirketlerin temel işletmecilik fonksiyonlarını kuramamış olmasından kaynaklanmaktadır. Personel temininden muhasebe ve finansmana, üretimden pazarlamaya kadar olan sistem içinde bu tür örgütleri çalıştıramayan şirketler ellerindeki olanakları yeterince kullanamamışlardır. Bu nedenlerle üretim aşamasındaki şirketlerin sorunlarının büyük bir kısmını yönetim organizasyon sorunları ile finansman sorunları oluşturmaktadır.

1- Yönetim ve Organizasyon Sorunları

Bir sınıai işletmede en önemli faktör insan faktörüdür. İşletmenin tümünü oluşturan bölümler insanlar tarafından yönetilirler. Bu işletmenin ekonomik faaliyetlerini sürdürebilmesi için, işletmenin başında, hakim, bilinçli, tecrübeli profesyonel yöneticilerin olması gerekir(41).

Konuya bu açıdan yaklaşıldığında COŞ'ların sorunlarından en önemlisinin yönetim sorunu olduğu görülür.

Bilindiği gibi COŞ'ların bir çoğu iktisaden gelişmemiş yerlerde, köy ve kasabalarda kurulmuşlardır. Bu şirketlerin büyük yerleşim yerlerinden uzakta kurulmaları nedeniyle profesyonel yöneticiler buralara gelmek istememişler, gelmek isteyenlerde COŞ'ların ödeyebileceğinden çok yüksek tutarlar- da ücret talep etmişlerdir. Sonuçta şirketler yönetim konusunda uzman olmayan kişilerin elinde kalmışlar ve başta üretim, pazarlama, finansman olmak üzere tüm konularda dar boğaza girmişlerdir.

2. Finansman Sorunları

COŞ'ların kuruluş aşamasında sahip oldukları finansal sorunlar gelişerek etkilerini üretim aşamasında sürdürmüşlerdir. Üretim aşamasındaki finansal sorunları şu şekilde inceleyebiliriz.

---

(41) YAVAŞ, s.76.

İşletme Sermayesi Yetersizliği

İşletmenin amaçlarına ulaşmada kullanacağı en önemli araç bir mamul üretmek ve onu satarak kâr elde etmektir. ÇOŞ'ların finansman sorununun yanısıra daha bir çok sorununda temelinde yatan şeylerden birisi yetersiz üretimdir(42).

Üretimi gerçekleştirmek için kullanılan temel araç işletme sermayesidir. ÇOŞ'larda, başlangıçta yatırım tutarının yanlış hesaplanması nedeniyle işletme sermayesine ayrılan paralar yatırımlar için kullanılmıştır. Bunun sonucunda ÇOŞ'ların büyük bir kısmı, yatırım tamamlandığı halde işletme sermayesinin yetersizliği nedeniyle üretim dışı kalmışlar yada finansal dar boğazlara girmişlerdir.

Sermaye Yapısının Bozukluğu

ÇOŞ'ların büyük bir bölümünün sermaye yapıları oldukça bozulmuştur. Özkaynak/yabancı kaynak dengesi bozuk şirketlerin sayısı oldukça fazladır.

Yatırımların uzaması, enflasyon, kur garantilerinin kaldırılması, yüksek maliyetli krediler, işletme sermayesi yetersizliği, mevcut ortakların ilgisizliği, pazarlama güçlükleri gibi aksaklıklar ÇOŞ'ların finansman ihtiyacı boyutlarını önemli ölçüde büyütmede ve sonuçta özkaynak/yabancı kaynak dengeleri bozulmaktadır.

---

(42) Cemil ÇAKMAKLI, Kenan MORTAN, s.379.

3- Yanlış Teknoloji Seçiminin Yarattığı Sorunlar

Yurtdışındaki işçilerin, çalıştıkları ülkelerden ucuz fiatlarla elde ettikleri kullanılmış makine ve teçhizatla tesisleri kurmaları veya şirketin kurulacağı yerde üretilmesi zor ve özel ihtisası gerektiren, yeni ve hiç denemiş teknolojilerin seçilmesi işletme döneminde bazı problemlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

İlk aşamada mamül maddelerde standart sağlanamamış ve düşük kalitede mal üretilmiştir. Piyasaya ilk giren firmaların düşük kaliteli mal üretmesi alıcıları olumsuz şekilde etkilemiş, sonuçta şirketlerin pazar payları oldukça düşük düzeyde kalmıştır. Ayrıca kapasite kullanım oranları da düşük kaldığı için birim başına maliyetlerde artmıştır.

4- İşletme Fonksiyonlarının Oluşturulamamasının Yarattığı Sorunlar

ÇOŞ'ların büyük bir kısmı, bir işletmenin vazgeçilmez fonksiyonları olan, pazarlama, muhasebe, finansman, üretim satın alma v.b. fonksiyonları şirket bünyesinde oluşturamamışlardır(43). Özellikle Maliyet Muhasebesi bir çok şirkette oluşturulamamış ve bu nedenle gerçekçi fiat politikası uygulanamamıştır. Pazarlama sorununun çözümüne yönelik kurulan H.A.P.A.Ş.'da (Halk Girişimleri pazarlama A.Ş.) organizasyonunu istenilen hızda tamamlayamamıştır.

---

(43) Çok Ortaklı Şirketler Envanter Çalışması, 1983, s.14.

Yukarıdaki anlatılanların ışığında ÇOŞ'lardaki, gerek yatırım ve gerekse işletme aşamasındaki bütün sorunların temelinde yatan unsurların, yönetim, finansman ve teknik konulardaki aksaklıklar olduğu ortaya çıkmaktadır. Çünkü yönetim sorununu çözemeyen bir şirket, pazarlama, muhasebe v.s elemanları temin etmekte güçlük çekerken, finansman sorunlarını çözemeyen bir şirket, üretim fonksiyonlarını yeterince yerine getirememektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

ÇOK ORTAKLI ŞİRKETLERİN SOSYO-EKONOMİK FONKSİYONLARI VE SÖĞÜT ÖRNEĞİ

I- GENEL OLARAK SOSYO EKONOMİK FONKSİYONLARI

Çok ortaklı şirketler ekonomik bir tercih ve tekniktir(1). Bu şirketler küçük tasarrufları bir araya getirerek sermayeye dönüştürdüklerinden aynı zamanda bir üretim ve büyüme modeli de oluşturmaktadırlar. Bir çok gelişmekte olan ülkenin milyarlar harcayarak oluşturmaya çalıştığı psikolojik ortamı halkımız ÇOŞ'lar modeli içinde kendiliğinden yaratmıştır. Bu temelden hareket ederek ÇOŞ'ların sosyo-ekonomik etkilerini aşağıda görülen ana başlıklar altında sıralayabiliriz.

---

(1) Cemil ÇAKMAKLI, Kenan MORTAN, Kalkınma Arayışları, Ankara, 1988, s.376.

A- TOPLUMDA SANAYİ MÜLKİYETİNİN YAYGINLAŞTIRILMASI

Sanayi mülkiyetinin halka yaygınlaştırılması, liberal ekonomi düzenini benimsemiş, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler tarafından büyük önem taşımaktadır. Bu amaçla bazı ülkelerde büyük sanayi kuruluşları, önce devletleştirilip daha sonra halka satılarak sanayi mülkiyetinin halka yaygınlaştırılmasına çalışılmaktadır(2).

Bir ülkede sanayi mülkiyetinin tabana yaygınlaştırılmasını sağlayan en önemli araç hisse senedir. Toplumda geniş halk kitlelerinin mülkiyet hissini toprak ve binadan hisse senetlerine aktaran ÇOŞ'lar(3) bu yönü ile sanayi mülkiyetinin tabana yaygınlaştırılmasına aracılık etmişlerdir.

ÇOŞ'lar kamu ve özel kesim yatırımları arasında üçüncü bir model oluşturarak hem devletin ekonomi içinde aşırı büyümesinin sakıncalarını hemde tekelciliğin zararlarını ortadan kaldıracabilecek bir yapıya sahiptirler.

B- SANAYİNİN YURT DÜZEYİNE DENGELİ BİR ŞEKİLDE YAYILMASI

İktisat politikasının amaçlarından biriside üretim faktörlerinin optimal dağılımasıdır. Sanayi yatırımlarının

-
- (2) C.Necat BERBEROĞLU, "Türkiye Ekonomisinde Çok Ortaklı Şirketlerin İşlevleri", TÜRKİYE EKONOMİSİ VE EKONOMİ İLMİ DERGİSİ, S.2(Haziran 1986), s.192.
- (3) Şahap KOCATOPÇU, "Türkiyenin Sanayileşmesinde İşçi ve Halk Şirketlerinin Rolü", DESİYAB 2.SEMPOZYUMU, Desiyab Yayını, No:4, Ankara, 1981, s.9.

ülke içinde dengeli dağılımı üretim faktörlerinin atıl kalmasını önlediği için ekonomik açıdan büyük önem taşımaktadır.

ÇOŞ'lar sanayiinin oluşmadığı, hemen hiç bir sanayi kuruluşunun olmadığı yerlerde sanayi bilincinin oluşmasına ve girişimci fikrinin ortaya çıkmasına neden olmuşlardır(4). Bu şirketler aracılığı ile devletin ve özel sektörün o zamana kadar itibar etmediği, alt ve üst yapısı olmayan yerlere dahi yatırımlar yapılmıştır. Böylece sadece gelişmiş batı bölgelerimizde değil sanayi açısından gelişmemiş doğu bölgelerimizde de sanayi yatırımları yapılmıştır.

C- SERMAYE BİRİKİMİ SAĞLAMA VE SERMAYE PİYASASININ OLUŞMASINA YARDIMCI OLMASI

Bir ülkede ekonomik gelişme ve ekonomik büyüme yeni sermaye kaynakları ve finansman olanakları yaratılarak sürdürülebilir. İktisadi kalkınma dediğimiz olayın özünde sermaye birikimi yer almaktadır. Sermaye birikiminin sağlanması için en önemli ve tek araç tasarruflardır(5).

Az gelişmiş ülkelerin en önemli özelliklerinden birisi sermaye birikiminin düşük olmasıdır(6). Sermaye birikiminin düşük olmasının nedeni ise, kişisel gelirin az olmasından

-
- (4) Safer GİRİTLİGİL, "Çok Ortaklı Şirketlerin Finansman Problemleri ve Çözüm Önerileri", ÇOK ORTAKLI ŞİRKETLER TOPLANTISI II, Desiyab Yayını, No:19, Ankara, 1983, s.81.
- (5) İsmail TÜRK, Maliye Politikası Amaçları, Araçları ve Çağdaş Bütçe Teorileri, Ankara, 1985, s.189.
- (6) Vural F.SAVAŞ, Kalkınma Ekonomisi, İstanbul, 1986, s.16.

ortaya çıkan tasarruf meylinin düşük olmasıdır.

Ülkemizde de sermaye birikiminin az olduğu bilinmektedir. Halkın elindeki küçük sermayenin örgütlenerek yatırıma yöneltilmesi için çeşitli zamanlarda bazı çalışmalar yapılmıştır. Bugüne kadar uygulanan çok sayıda politikanın yeterince etkin olmamasının sebebi, halkın tasarrufunu yatırıma yöneltmesi yada aracı bir kuruma devretmesi için aradığı koşulların sağlanamamış olmasıdır.

Sermaye piyasaları, ekonomideki mevcut tasarrufların yatırım yapacak kurum ve kişilerin eline geçmesini sağlayan piyasalardır(7). Türkiye'de küçük tasarrufların yatırıma yönlendirilememesi ve ortakların tabana yayılmaması nedeniyle sermaye piyasası istenilen düzeye erişememiştir. Bugün ülkemizde bazı şirketlerin hisse senetleri sermaye piyasasında satılmaktadır. Ancak bu satışlar sermayelerinin çok küçük bir bölümünü oluşturmakta ve yönetim hiç bir zaman belirli bir grubun elinden çıkmamaktadır. ÇOŞ'lar ise daha başlangıçta yani kurulurken geniş halk kitlelerine yayılmışlardır.

Gerçekten bugün ÇOŞ'ların 400.000'e yakın ortağı bulunmaktadır. Bu özelliği dikkate alındığında, bu şirketlerin geniş halk kitlelerine yayılarak sermaye piyasasının gelişimini etkilemesi sağlanabilir.

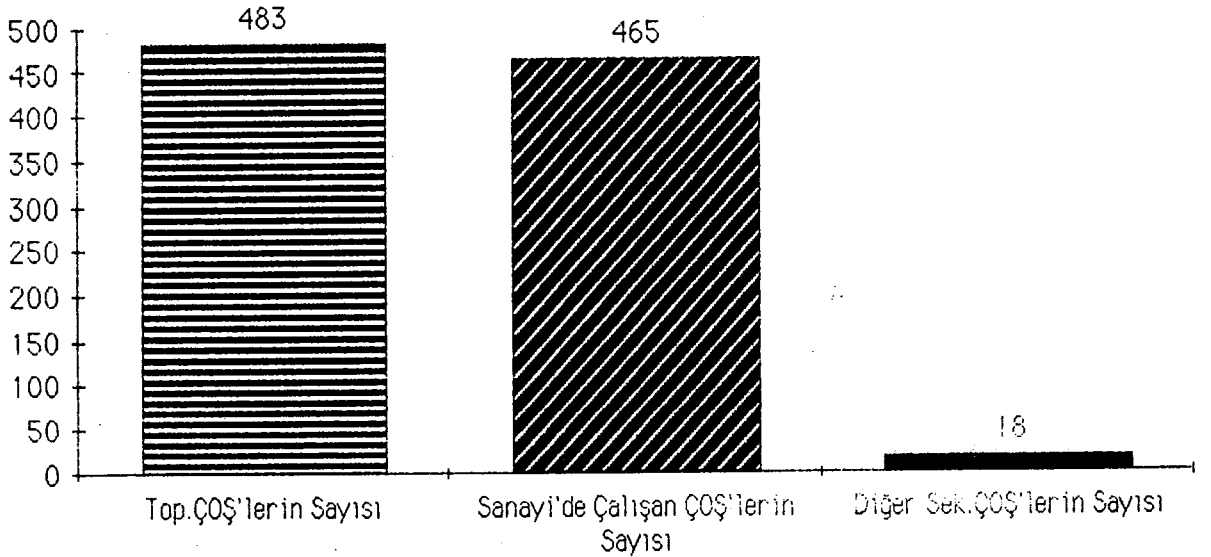
(7) İsmail TÜRK, s.190.

ÇOŞ'lar, tasarrufları hisse senetleri varatasıyla doğrudan yatırıma sevk ettiklerinden, insan ile üretim arasında direkt bir ilişki kurarak sermaye piyasası oluştururlar ve sermaye piyasasının gelişmesini sağlarlar.

D- YURT İÇİ TASARRUFLARI VE YURT DIŞI İŞÇİ TASARRUFLARINI ÖZENDİRMESİ VE SANAYİ YATIRIMLARINA YÖNELTİMESİ

ÇOŞ'lar konusunda 1986 yılında yapılan envanter çalışmasına(8) göre Türkiye genelindeki ÇOŞ'ların sayısının 483 olduğu saptanmıştır. Bunlardan 465 tanesi (% 96'sı) sanayi sektöründe faaliyet göstermektedir. Bu açıdan ÇOŞ'ların tamamına yakınının sanayi sektöründe yer aldıkları söylenebilir.

Şekil: 1 SEKTÖRLERE GÖRE ÇOK ORTAKLI ŞİRKETLERİN SAYISI

(8) Çok Ortaklı Şirketler Envanter Çalışması, Desiyab Yayını, Ankara, 1986.

ÇOŞ'ların toplam kapasiteleri ile bu günkü yatırım değerleri göz önüne alınırsa bu şirketlerin, yurt içi ve yurt dışı işçi tasarruflarını özendirerek doğrudan sanayi yatırımlarına yöneltme işlevlerinin taşıdığı önemi kabul etmek gerekir.

ÇOŞ'lar kurulurken bunları ortak olan insanlar ellerinde avuçlarında ne varsa bu şirketlere yatırmışlardır. Bu girişim insanların atıl tasarruflarının sanayiye çekilmesine aracı olmuştur. Aynı zaman bu şirketler yurtdışındaki işçilerin Türkiye'ye para gönderme konusundaki düşüncelerini değiştirmiş ve işçi dövizlerini doğrudan sanayi yatırımlarına yönlendirmiştir.

E- İŞSİZLİĞİN, KÖYDEN KENTE GÖÇÜN ÖNLENMESİ VE ÇARPIK KENTLEŞME SORUNUNA ÇÖZÜM GETİRMESİ

ÇOŞ'ların bu işlevlerini yerine getirebilmesi, sanayinin yurt düzeyine dengeli dağılması ile yakından ilgilidir. Türkiye'de aktif nüfusun büyük bir kısmı tarım kesiminde çalışmaktadır. Tarımın makineleşmesi ve modernizasyonu kırsal kesimde bir işsizlik sorunu doğurmaktadır. İşsizliği önlemek için bir ekonomide istihdam yaratacak sanayi yatırımlarının yapılması gerekir.

ÇOŞ'lar modeli içinde, büyük bir sanayileşme heyecanı ile yapılan yatırımlar, 85000 kişilik(9) istihdam yaratmışlardır. Nitekim OECD Ekim 1985 raporunda Türk işçi şirketleri, en göze çarpan istihdam yaratıcı kuruluşlar olarak dikkat

---

(9) Cok Ortaklı Şirketler Envanter Çalışması, Desiyab Yayını, Ankara, 1986, s.14.

çekmektedir(10).

Türkiye nüfusu her yıl yaklaşık 1 milyon artmakta ve her yıl iş piyasasına 250,300 bin kişi girmektedir. Yine her yıl büyük bir kitle iş bulamamak amacıyla buldukları yerleri terk ederek büyük şehirlere göç etmektedir. Buda ardında bir çok sorunlarla birlikte kentleşme sorununun doğmasına neden olmaktadır. Bu sorunun yok edilmesinde dengeli bir yatırım ve istihdam politikasına bağlıdır.

Tüm sektörlerini ve tüm bölgelerini aynı anda geliştirmek için yeterli kaynağı olmayan Türkiye gibi ülkelerde bu göçü ve doğurduğu sorunları çözmek kolay olmamaktadır. Ülkemizde halkın tasarruflarıyla kurulmuş ÇOŞ'lar bölgesel kalkınmaya yardımcı olarak, buldukları bölgeden büyük şehirlere olabilecek göçü önleyerek, düzensiz çarpık kentleşmeye engel olabilirler.

F- DEVLET GELİRLERİNİN ARTMASINA YARDIMCI OLMASI

ÇOŞ' lar yalnızca mal üreten kuruluşlar değil aynı zamanda yarattıkları zincirleme etki sonucu devlete yeni gelir kaynakları yaratan kuruluşlardır.

ÇOŞ'ların kurulduğu bölgelerden, devlet o zamana kadar elde edemediği vergi gelirleri elde etmiştir. Bunlardan Yozgat'da 1970'li yıllarda toplanan vergi gelirleri ile 80'li

---

(10) Halit KARA, "İşçi Şirketleri ve Ekonomideki Etkileri", DÜNYA GAZETESİ(Eylül 1985), s.2.

yıllarda toplanan vergi gelirleri arasında 500-1000 kat fark vardır(11).

Devletin, bu şirketlerin kuruldukları geri kalmış bölgelerdeki şehir ve kasabalardan elde ettikleri gelirlerdeki bu beklenmedik artışı yalnızca bu yıllar arasındaki para değerindeki aşınmaya bağlamak doğru değildir. Bu artışın önemli bir nedeni, bu bölgelerdeki ÇOŞ'ların kurulmasından sonra yaratılan ticari faaliyetlerden ve buna bağlı olarak hizmetler sektörlerinden alınan vergilerdeki artışlardır.

G- DEMOKRASI BİLİNCİNİN GELİŞMESİNE YARDIMCI OLMASI

ÇOŞ'lar sanayi mülkiyetinin yaygınlaştırılmasını sağlayan sosyal amaçlı bir fonksiyon icra etmişlerdir(12). Türkiye'de bu model sayesinde, çalışanların, orta gelir gruplarının güvenle bakabileceği, emniyet duyabilecekleri bir ortam yaratılmaya çalışılmıştır.

ÇOŞ'lar, pay senetlerinde ifadesini bulan menkul değerler mülkiyetini toplumda adaletli bir şekilde yaygınlaştırarak orta sınıfı güçlendirirler. Sadece çok sayıda insanın tasarruflarını bir araya getirerek ülke kalkınmasına yardımcı olmakla kalmaz, aynı zamanda demokrasinin ekonomik temelini kurarak, ülke demokrasisinin kökleşmesine ve gelişmesine

---

(11) Safer GİRİTLİGİL, s.79.

(12) Nuri BAYAR, "İşçi Şirketlerinde Yönetim, Sermaye ve Finansman", DESIYAB 1. SEMPOZYUMU, Desiyab Yayını, Ankara, 1980, s.3.

neden olurlar.

Hisse senetlerinin yaygınlaşması demokrasinin yaygınlaşmasının bir benzeri olmaktadır. Gerçekten demokrasinin geliştiği batı ülkelerine bakıldığında hisse senedi sahiplerinin çok sayıda olduğunu, demokrasinin gelişmediği ülkelere bakıldığında ise toplumda hisse senedi bilincinin oluşmadığı ve hisse senedi sahibi kişilerin azınlıkta olduğu görülmüştür(13).

Bir toplumda hisse senedi sahibi kişiler azınlıkta ise toplumda onlara karşı bir kıskançlık ortaya çıkar. Kıskançlık sosyo-ekonomik yapının temelini kemirici bir hastalıktır. Hisse senetlerini toplumun büyük bir kesimine yayan ÇOŞ'ların, siyasi alandaki önemide ortaya çıkmaktadır.

ÇOŞ'lar küçük tasarruf sahipleri tarafından kurulup, bunlar tarafından idare edilip, yerine göre fabrikada çalışan kitleyi kendileri oluşturduklarından, patron-işçi, grev-lokavt gibi olaylardan etkilenmedikleri için sosyal yönleri ağır basan bir ekonomik modeldirler. Bu nedenle toplumda sosyal barışın sağlanmasında önemli rol oynarlar.

ÇOŞ'ların yukarıda genel başlıklar altında anlatılan fonksiyonlarından başka şu fonksiyonları da vardır.

---

(13) Şahap KOCATOPÇU, s.9.

(i) ÇOŞ'ların kaynağını küçük tasarruflar oluşturmaktadır. Bu şirketler sözü edilen küçük tasarrufları tüketim malları yerine, direkt olarak yatırıma kanalize ettikleri için enflasyonu önlerler ve ekonominin belli bir istikrar içinde ilerlemesini sağlarlar.

(ii) Bu şirketler, mülkiyeti yaygınlaştırdıkları için toplumun her gelir dilimindeki vatandaşlar arasında gelir dengesizliğini ortadan kaldırarak, devletin bu sosyal amaçla yapacağı harcamaları azaltarak kamu harcamalarında tasarruf sağlarlar.

(iii) ÇOŞ'lar geniş ortaklık kitlelerini üretime ve yönetime katarak onların üretime ve yönetime olan zıtlaşmalarını gidererek, üretim kültürünün oluşmasına neden olurlar. Kişileri toplum içinde tüketici olmaktan çıkarıp üretici bir kültür yapısının oluşmasına yardımcı olurlar.

(iv) ÇOŞ'lar kişilere tasarruf yapma ve bu tasarrufları doğrudan yatırım ve üretime yöneltme alışkanlığı sağlarlar.

(v) ÇOŞ'lar sayesinde bir çok bölgeye ilk defa sanayi kuruluşları kurulduğu için, bu kuruluşlar buralarda sanayileşme bilinç ve anlayışının gelişmesine yardımcı olmuşlardır.

II- SÖĞÜT ÖRNEĞİ ÜZERİNE BİR UYGULAMA

A- ARAŞTIRMANIN AMACI

Ekonomik temelini yurt içi tasarruflar ile yurt dışı işçi tasarruflarının oluşturduğu ÇOŞ'ların bazıları, kuruldukları bölgelerin en önemli sanayi kuruluşları durumundadırlar. Türkiye genelindeki sosyo-ekonomik fonksiyonları yukarıda incelenen bu şirketlerin, kuruldukları bölgelerdeki sosyo-ekonomik yapıya etkileri de ayrıca incelenmesi gereken bir konudur. Bu uygulama çalışmasında ÇOŞ'ların bölge sosyo-ekonomik yapısındaki öneminin ortaya çıkarılması amaçlanmıştır.

B- ARAŞTIRMANIN KAPSAMI VE YÖNTEM

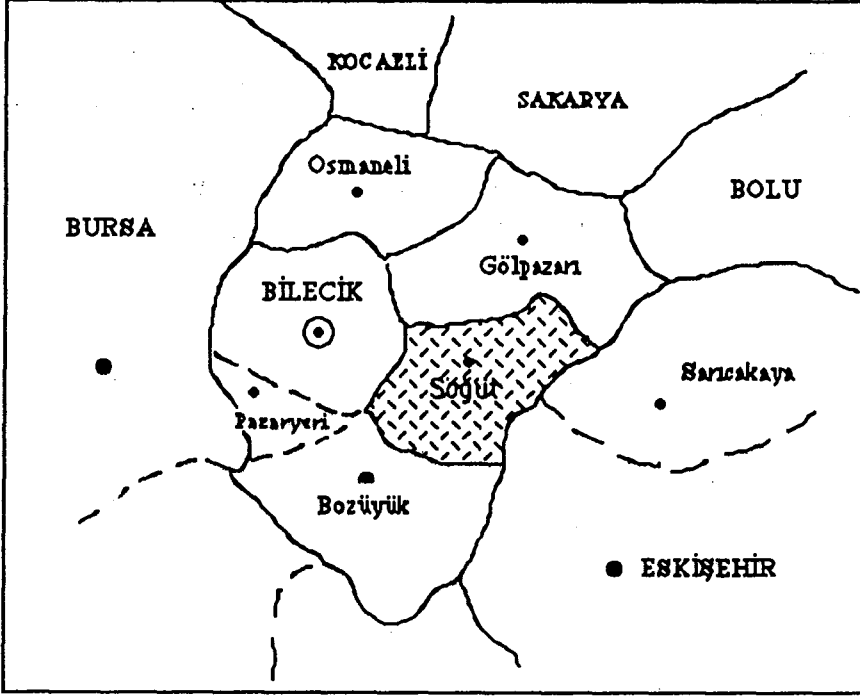
Araştırmamızın konusu, Söğüt İlçesindeki ÇOŞ'ların ilçe sosyo-ekonomik yapısına etkilerinin belirlenmesidir. Bu amaçla, bu bölgede kurulmuş olan ve bölgenin sanayi kuruluşları içinde gerek üretim gerekse istihdam açısından önemli bir yere sahip olan iki ÇOŞ(Sürmaş ve Söğüt Seramik A.Ş.) araştırma kapsamına alınmıştır.

Bu çalışmada ilgili bölgeye gidilerek, gereken veriler bizzat şirketlerden ve bölgedeki ilgili kuruluşlarından yüz yüze görüşmeler sonucu elde edilmiştir. Ayrıca Söğüt'le ilgili olarak daha önce yapılmış çalışmalardan ve il bazında (Bilecik) bazı kuruluşların raporlarından yararlanılmıştır.

C- UYGULAMA SONUÇLARI

1- Söğüt İlçesi Hakkında Genel Bilgiler

a- Yeri ve Sınırları

Söğüt, Anadolu'nun hatı yarısında bulunan Bilecik ilinin bir ilçesidir. Haritadan görüldüğü gibi Bilecik il sınırları içinde kuzeyden güneye doğru Gölpazarı, Bilecik merkez, Pazaryeri ve Bozüyük ilçeleri ile çevrilidir. Güneydoğu'da ise Eskişehir ilinin merkez ve Sarıcakaya ilçeleri ile komşudur. 971 km² lik(14) alanı ile Söğüt, Bilecik iline bağlı ilçelerin en büyüğüdür.

(14) Bilecik İl Yıllığı, 1989.

b- Sosyal Yapı

1985 nüfus sayımına göre Söğüt'ün nüfusu 25.747 dir. Söğüt ilçe ve köylerinde yerleşik insanlar, daha ziyade orta tabakaya mensuptur. İki büyük sanayi tesisinin olması, (Sörmaş ve Söğüt Seramik A.Ş.) tarım potansiyeli olarak bahçecilik ve sebzeçiliğe müsait olması sebebiyle aileler geçim imkanı bulabilmişlerdir.

1 kasaba ve 34 köyü bulunan Söğütün ikisi merkezde olmak üzere, 1 kasaba, 34 köyünün tamamında ilk okul bulunmaktadır. İlçede halen öğretimde bulunan 2 lise 1 de orta okul bulunmaktadır. Okur yazar oranı % 97,03 olan (15) Söğüt, bu yapısı ile Türkiye ortalamasının üzerindedir.

İlçe olarak sosyal rahatsızlıkları doğuran faktörlerden az etkilenmiştir. Zira, fabrikalar, taş ve mermer ocakları, kil ocakları, nakliyecilik büyük bir istihdam imkanı ortaya çıkarmışlardır(15).

Köylerinden ilçe merkezine ve diğer bölgelere doğru göç olayına rastlanmaktadır. Yapılan nüfus sayımlarına göre toplam köy nüfusunda azalma eğiliminin ortaya çıktığı görülmüştür.

Konutlar, klasik yapı, Anadolu toprak ev görünümünü yansıtırsada, ilçe dahil, köylerde de modern binalar vardır.

---

(15) Söğüt Kaymakamlığı, Brifing Raporu, 1989, s.15.

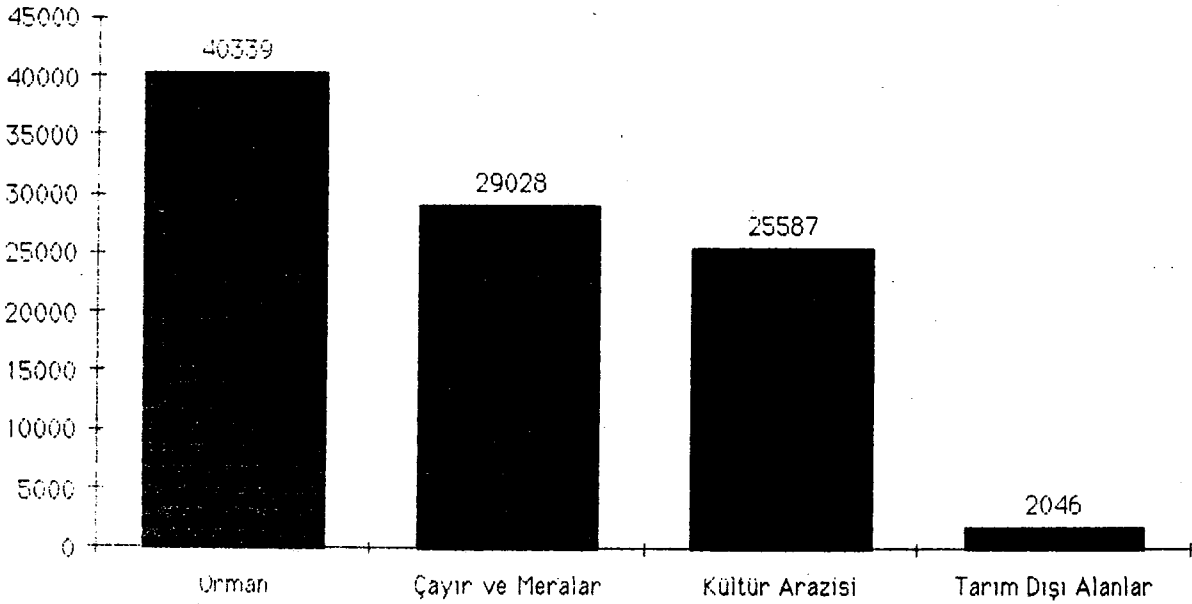
Son yıllarda artan konut kooperatifleri ilçede modern evlerin yapılmasına neden olmuşlardır.

Modern iletişim ve haberleşme araçları yaygınlaşmış sayılabilir. Köylerin su ve yol problemleri çözüme ulaşmış ve köylere kanalizasyon da yapılmıştır.

c- Ekonomik Yapı

Tarım Sektörü

Söğüt ekonomisi tarım ağırlıklı bir yapıya sahiptir. Bu yapısı ile Bilecik ilinin tarım yapılan önemli bir üretim merkezidir. İlçede Marmara bölgesinin ılıman iklimi yaygındır. Söğüt ilçesi sınırlarından geçen Sakarya ırmağı bölgeyi tarım için daha elverişli hale getirmektedir.

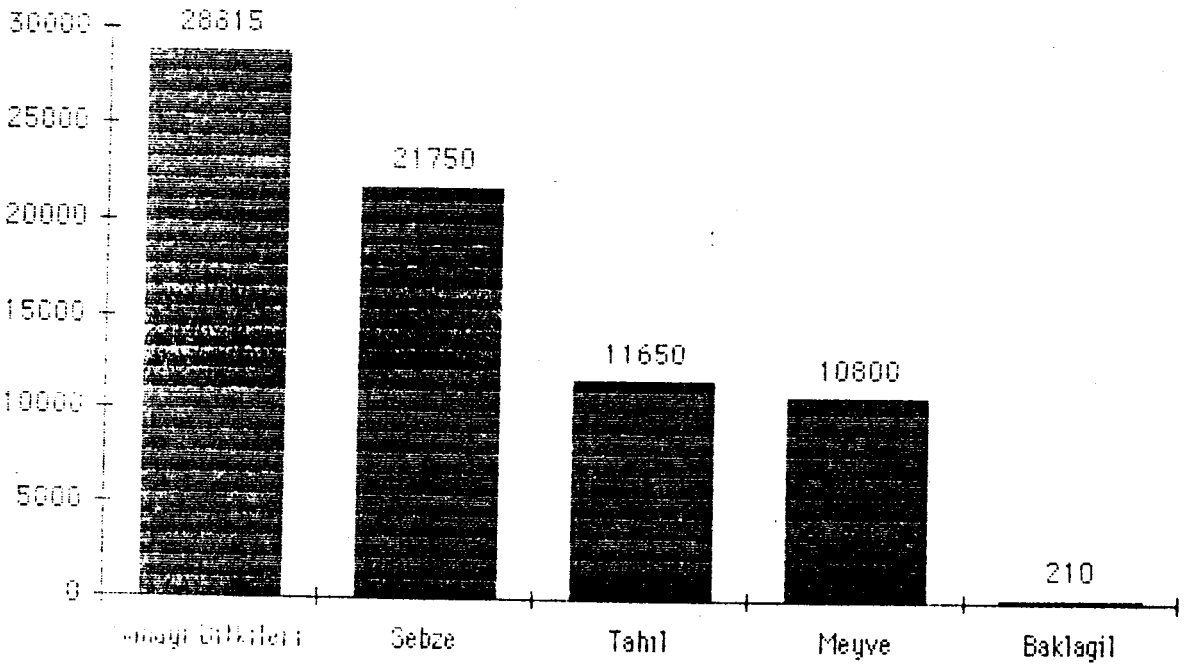

Şekil : 2 SÖĞÜT İLÇESİNDE ARAZİNİN KULLANIMI (Ha)

Sögüt'ün toplam 34 köyünün % 74'ünü oluşturan 25'i orman köyüdür. Arazinin kullanım ile ilgili şekilde görülen, 25 857 Ha'lık kültür arazisininin 4000 Ha'lık bölümü sulanabilmektedir. Sulanan arazi Sakarya vadisi denilen alanı kapsamaktadır.

Tarım makinalaşmış durumdadır. İlçede 495 traktör vardır. Bunu ekilebilir arazi büyüklüğüne oranlarsak ortalama 50 hektara bir traktör düşmektedir.

İlçede tarla bitkileri sebze ve meyve üretimi gelişmiştir. Hayvancılığı iyi düzeydedir. Arıcılıkta başarılıdır. İpek böcekçiliğinde ise Bilecik ilinin en başarılı ilçesidir.

Şekil : 3 SÖĞÜT İLÇESİNDE 1989 YILI BİTKİSEL ÜRETİM MİKTARI (Ton)

Yıllık bitkisel üretimi şekilde görülen Söğüt'de soğan, 7500 tonla yıllık sebze üretiminin % 34'ünü oluşturmaktadır. Üzüm, yıllık 10 480 tonla meyve üretiminin % 97'sini sağlarken, Şeker Pancarı yıllık 28.000 ton üretimle sanayi bitkileri üretiminin % 97'sini oluşturmaktadır.

Söğüt ilçesinde hayvancılık iki bölümde yapılmaktadır. Birinci bölüm 18 köyü kapsamakta olup, bu köylerdeki halkın geçim kaynağının % 60-70'ini hayvancılık oluşturmaktadır. İkinci bölümde, 16 köy vardır bu köylerde daha ziyade ahır hayvancılığı yapılmaktadır.

Söğüt, aynı zamanda Bilecik ilinin en önemli yaş koza üretim bölgesidir. 1989 yılında 35 yerleşim yerinde 3356 aile, 12.229 paket ipek böceği kullanarak toplam 250 ton yaş koza üretmişlerdir. Bu miktar il üretiminin % 61'idir. Öte yandan ilçede 1275 kovanla arıcılıkta yapılmaktadır.

Sanayi Sektörü

Toplam 9 fabrikası ile endüstrinin yoğunlaşması açısından Bilecik ve ilçeleri bazında 3. sırada olan Söğüt, bu yapısıyla yinede sanayileşmeden yeteri düzeyde yararlanamamıştır.

İlçenin sanayi kuruluşları arasında yer alan ve gelişmiş teknoloji uygulayan aynı zamanda ihracatı olan iki firma, Söğüt Seramik A.Ş ve Sörmaş'dır. Bundan başka ilçe'de küçük çapta üretim yapan 4 mermer fabrikası ve 3 adet ipek fabrikası vardır.

1973 yılından sonra Bilecik ilinin kalkınmada öncelikli iller arasına alınmasıyla bu bölgeye sağlanan teşvikler sanayiinin, Söğüt'de gelişmesini pek etkilememiştir. Bu dönemde yapılan özel sektör yatırımları, genellikle Bozüyük ve çevresinde yoğunlaşmıştır.

Söğütde kurulan sanayi işletmelerinin yapısına baktığımızda, bunlardan ikisi, yöredeki küçük tasarrufların bir araya gelmesi ile kurulmuş yani birer ÇOŞ olan Sörmüş ve Söğüt Seramik Sanayi A.Ş. dir. Diğerleri ise yöredeki sermaye birikimini elinde bulunduranlar tarafından kurulmuş mermer ve ipek fabrikalarıdır. Bu fabrikaların hepsinde de ortak olan bir yön vardır; Buda, bu fabrikaların hepsinin yörenin yeraltı ve yerüstü zenginlikleri ile uyumlu birer faaliyet konusu seçmeleridir.

Yöredeki kil madenleri, Sörmaş ve Söğüt Seramik Sanayi A.Ş. tarafından kullanılırken, mermer madenide, mermer fabrikalarında kullanılmaktadır.

2- Değerlendirmeye Alınan Çok Ortaklı Şirketler Hakkında Bilgiler

a- Kuruluş Yerleri ve Faaliyet Konuları

Değerlendirmeye giren şirketlerin her ikisi de Söğüt'de kurulmuştur. Sörmaş, Söğüt-Bozüyük kara yolunun 3. kilometresinde, Söğüt Seramik Sanayi A.Ş.'de Söğüt-Bilecik kara yolunun 1. kilometresinde kurulmuşlardır. Her iki şirket üretim aşamasında olup, faaliyet konuları şöyledir.

TABLO : 20

ŞİRKETLERİN FAALİYET KONULARI

Şirketin Ünvanı	Faaliyet Konusu
Sörmaş	Refrakter Malzemesi
Söğüt Seramiş San.A.Ş.	Karo Fayans - Yer Karosu

Her iki şirketde ilk seçtikleri faaliyet alanında üretim yapmakla birlikte, Söğüt Seramik San. A.Ş., 1987 yılından itibaren ilk seçilen faaliyet alanı karo fayansa ek olarak yer karoda üretmeye başlamıştır.

b- Kuruluş Yılı ve Sermayeleri İle Üretime Geçiş Yılları

İnceleme kapsamına giren şirketler, ÇOŞ'ların en yoğun kuruldukları dönem olan 1973-1976 döneminde kurulmuşlardır. Şirketlerden birisi 1976 yılında üretime geçerken, bir tanesi 1980 yılında üretime başlamıştır.

İncelenen şirketlerden Söğüt Seramik San. A.Ş., 1973 yılında 500.000 TL sermaye ile kurulurken, Sörmaş, 1976 yılında 600.000 TL sermaye ile kurulmuştur.

TABLO : 21

ŞİRKETLERİN KURULUŞ, ÜRETİME GEÇİŞ YILLARI VE
KURULUŞ SERMAYELERİ

Şirketin Ünvanı	Kuruluş Yılı	Üretime Geç.Yılı	Kuruluş Sermayesi (TL)
Sörmaş	1976	1980	600.000
S.Ser.San.A.Ş.	1973	1976	500.000

c- Üretim Kapasitesi ve Kapasite Kullanım
Oranları

Araştırma kapsamına alınan Sörmaş'ın 500.000 ton/yıl refrakter malzemesi, Söğüt Seramik San.A.Ş.'nin 5.760.000m²/yıl karo seramik ve yer karo üretebilecek kapasitesi mevcuttur. 1989 yılı itibari ile Sörmaş % 68, Söğüt Seramik San. A.Ş. % 60 kapasite ile çalışmışlardır.

d- Ortakların Pay Dağılımı ve Ortak Sayıları

Değerlendirmeye alınan şirketlerden Sörmaş'ın 4800, Söğüt Seramik San. A.Ş.'nin 1773 ortağı bulunmaktadır.

Gerçek kişi ortakların sermayedeki payı Sörmaş'da % 61,23 iken Söğüt Seramik San.A.Ş.'de % 45,64'dür.

TABLO : 22

GERÇEK VE TÜZEL KİŞİ ORTAKLARIN SERMAYEDEKİ
PAYLARI

Şirketin Ünvanı	Ortakların Türü	Sermayede Payı(%)
Sörmaş	Gerçek Kişi Ort.	61.23
	Tüzel Kişi Ort.	38.77
	Toplam	100.00
Söğüt Seramik San. A.Ş.	Gerçek Kişi Ort.	45,64
	Tüzel Kişi Ort.	54,46
	Toplam	100,00

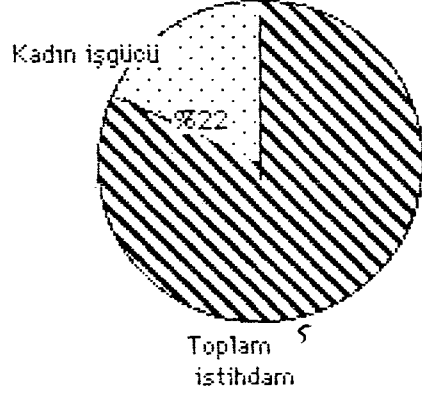
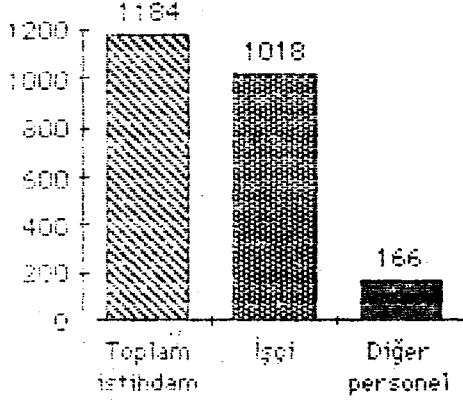
Sörmaş'ın sermayesi içinde tüzel kişi ortaklarından T.K.B'nin % 10,45 , Sörpa'nın % 5,20, Sörhaz'ın % 6,05 payları vardır.

Söğüt Seramik San. A.Ş.'nin sermayesi içinde, tüzel kişi ortaklarından Sörmaş'ın % 10, Erül Mim.Müh.Yatırım A.Ş.'nin % 44,36 payı vardır.

e- İstihdam Durumları

Bu şirketlerin bağladığı toplam istihdam 1184 olup, bunun % 86'sı işçilerden, % 14'ü de diğer personelden oluşmaktadır. Bu şirketler de istihdam edilenlerin % 22'sini kadınlar oluşturmaktadır.

Şekil: 4 ÇOK ORTAKLI ŞİRKETLERDE İSTİHDAMIN DAĞILIMI

Şekil: 5 KADIN İŞGÜCÜNÜN ÇOK ORTAKLI ŞİRKETLERİN TOP.İSTİH.İÇİNDEKİ ORANI

f- Yatırım Konusunun Seçimi ve Şirket Kurma Girişimleri

Her iki şirket, yurt dışında işçi olarak çalışan aynı köy veya ilçeden hemşehrilerin, bunların Türkiye'deki akrabalarının ve yörede yaşayan küçük tasarruf sahiplerinin, bazı önderlerin aracılığı ile tasarrufların yatırıma kanallıze edilmesi konusunda olumlu çabaları ve girişimleri sonucu kurulmuştur. Önce yatırım konusunu belirleyen girişimci müteşebbisler, şirketleri kurarak kalkınmada öncelikli yöre teşviklerinden yararlanmışlardır.

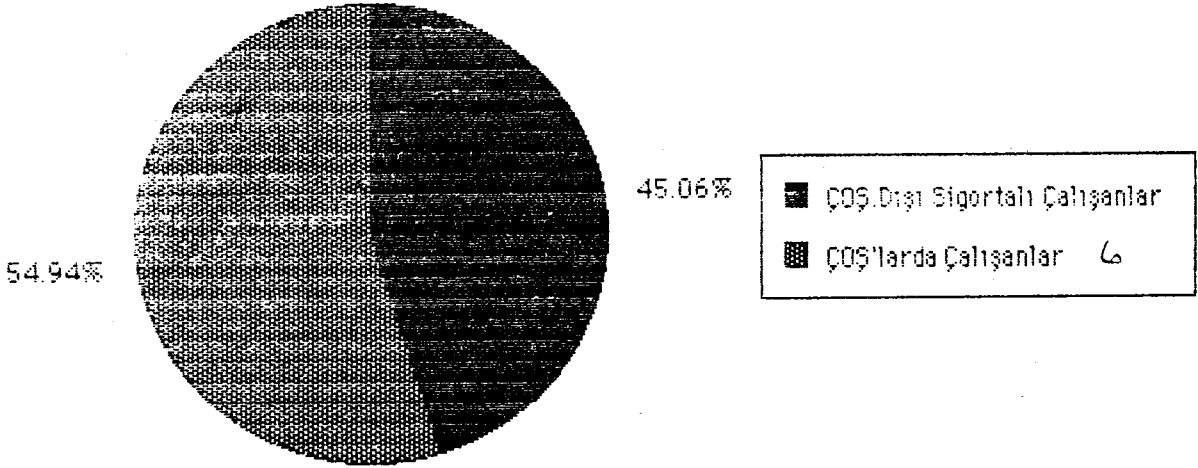
3- Çok Ortaklı Şirketlerin Söğüt'ün Sosyo-Ekonomik Yapısı Üzerindeki Etkileri

a- Toplam İstihdam Üzerindeki Etkileri

Söğüt'de kurulu bu şirketlerin toplam istihdama, hem direkt olarak, hem de endirekt olarak etkisi bulunmaktadır.

Doğrudan Katkı :

Söğüt genelinde sigortalı olarak çalışanların **oranı** ile inceleme kapsamına alınan bu iki şirkette çalışanların **oranı** aşağıda gösterilmiştir.

Şekil: 6 ÇOK ORTAKLI ŞİRKETLERDE ÇALIŞANLARIN SÖĞÜT'DE TOPLAM SİGORTALI ÇALIŞANLAR İÇİNDEKİ ORANI

1989 yılı itibarı ile Söğüt'de toplam 2155 kişi sigortalı olarak çalışırken bunun % 55'ini oluşturan 1184 kişi bu şirketlerde çalışmaktadır.

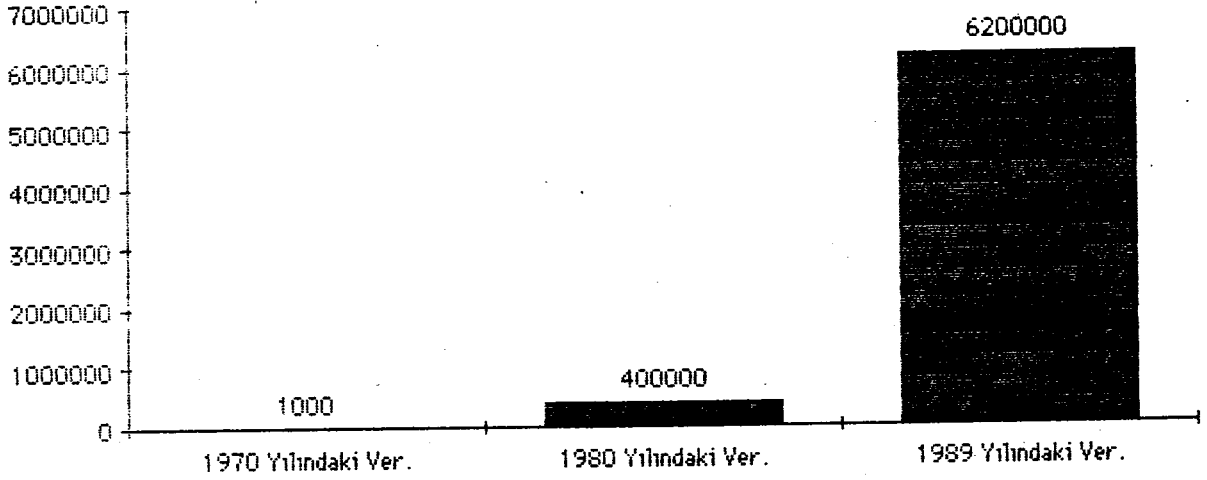
Dolaylı Katkı

Söğüt ilçesinde, ÇOŞ'ların kurulmasıyla yörede bazı yeni işkolları oluşurken, mevcut bazıları da canlılık kazanmıştır. Bunlardan kil madenleri, taşıma kooperatifleri ve inşaat firmalarında birçok kişi istihdam edilmektedir. 1989 yılı itibarı ile bu iş yerlerinde çalışanların sayısının 350 dolayında olduğu tahmin edilmektedir.

Bu rakam direkt olarak istihdan edilenlere eklenirse bu iki şirketin toplam istihdama etkisinin yüksek olduğu (yaklaşık olarak toplamının % 70) ortaya çıkmaktadır.

b- Toplam Vergi Gelirleri Üzerindeki Etkileri

Bölgede kurulu bulunan bu iki şirket artık devlette büyük miktarda kaynak aktarımında bulunmaktadır.

Şekil : 7 TOPLAM VERGİ GELİRLERİNİN YILLARA GÖRE MİKTARI(OO TL)

1970 yılında yaklaşık 1 milyon TL vergi geliri toplanan bu ilçeden 1989 yılı itibarı ile 6,2 milyar TL vergi geliri toplanmıştır. Bu miktarda vergi geliri toplanan bu ilçenin en büyük mükellefleri, inceleme kapsamındaki bu şirketlerdir.

TABLO : 23

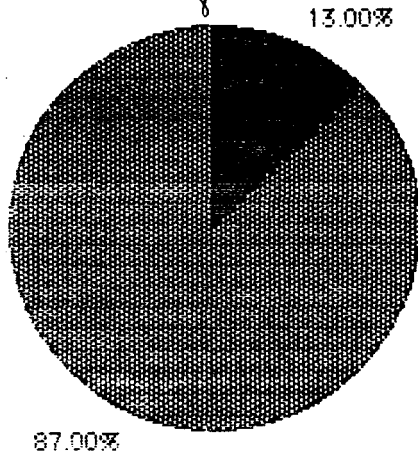
SÖĞÜT'DE 1989 YILINDA TOPLANAN G.V. ve K.V. MİKTARI
İLE ÇOK ORTAKLI ŞİRKETLER TARAFINDAN YAPILAN K.V.
VE GELİR VERGİSİ STOPAJ ÖDEMELERİ

G.V. ve KV Toplamı	5.559.729.625 TL
ÇOŞ'ların ödediği KV ve Gelir Vergisi	
Stopajları	4.863.813.362 TL

Tablo incelendiğinde şu sonuca ulaşılmaktadır. Bu şirketlerin ödediği G.V. ve K.V. miktarı, Söğüt genelinde toplanan G.V. ve K.V. miktarının % 86.8'ni oluşturmaktadır. Yani Söğüt'den toplanan her 100 liralık G.V ve K.V.nin yaklaşık 87 lirası bu iki şirketten alınmaktadır.

■ COŞ. Dışı GV+KV   ■ COŞ. 'lere ait GV+KV

Ş ekil : 8 ÇOK ORTAKLI ŞİRKETLERİN TOPLAM GELİR VE
KURUMLAR VERGİSİ MİKTARI İÇİNDEKİ PAYI

c- Ticari Hayat Üzerindeki Etkileri

Toplam istihdam üzerinde % 70'lere varan etkisi olan (Dolaylı istihdam dahil) bu şirketlerin dolayısıyla ticari hayat üzerindeki etkisi büyüktür.

1989 yılında bu iki şirket, çalışanlarına 4.375 milyar liralık ücret ödemesinde bulunmuşlardır. Bu meblağ Söğüt ekonomisi içinde harcanmıştır. Aynı yıl ticaret kesiminin cirosu yaklaşık olarak 8.759 milyar liradır. Bu iki rakam oranlandığında, yapılan ücret ödemelerinin ticaret sektörünün toplam cirosunun % 50'sine eşit olduğu ortaya çıkmaktadır.

Bu şirketlerin faaliyetde buldukları 1980-1989 döneminde iş yerleri sayısında büyük artışlar ortaya çıkmıştır. Bu dönemde, bakkalların sayısı % 100, tuhafiyeye ve konfeksiyonların sayısı % 150, dayanıklı tüketim malı satıcılarının sayısı % 90 artmıştır.

d- Diğer Sektörler Üzerindeki Etkileri

İncelenen ÇOŞ'lar kurulduktan sonra yöredeki bazı sektörlerde gözle görülür bir gelişme kaydedilmiştir. Ulaştırma ve Konut sektörleri bunlardan en önemlileridir.

Ulaştırma Sektörü Üzerindeki Etkisi

Söğüt ilçesinde, faaliyet alanları bu iki şirketin mamul ve hammaddelerinin taşınması olan 5 adet taşıma kooperatifi mevcuttur. Bu kooperatiflerin tamamı ÇOŞ'lar faaliyete geçtikten sonra kurulmuştur.

TABLO : 24

TAŞIMA KOOPERATİFLERİ VE KURULUŞ YILLARI

Kooperatifin Adı	Kuruluş Yılı
1. Söğüt Taşıma Koop.	1979
2. Küre Taşıma Koop.	1976
3. Yakacak Taşıma Koop.	1983
4. Çaltı Taşıma Koop.	1985
5. Söntaş Taşıma Koop.	1988

Taşıma kooperatifleri aracılığıyla iş imkanı elde edenlerin sayısının 200 olduğu tahmin edilmektedir.

Konut Sektörü Üzerindeki Etkisi

Bu şirketlerin Söğüt'de faaliyete geçmesiyle ilçede iş imkanlarının artması sonucu köylerden veya başka bölgelerden ilçeye göç olayı başlamıştır. Bunun sonucu ilçede konut ihtiyacı artmış ve yeni konut sayısında buna bağlı olarak artmıştır.

TABLO : 25

SÖĞÜT İLÇESİNDEKİ KONUT SAYISI GELİŞİMİ(1975-1989)

Yıllar	1975	1980	1985	1989
Konut Sayısı	1020	1323	2014	2760

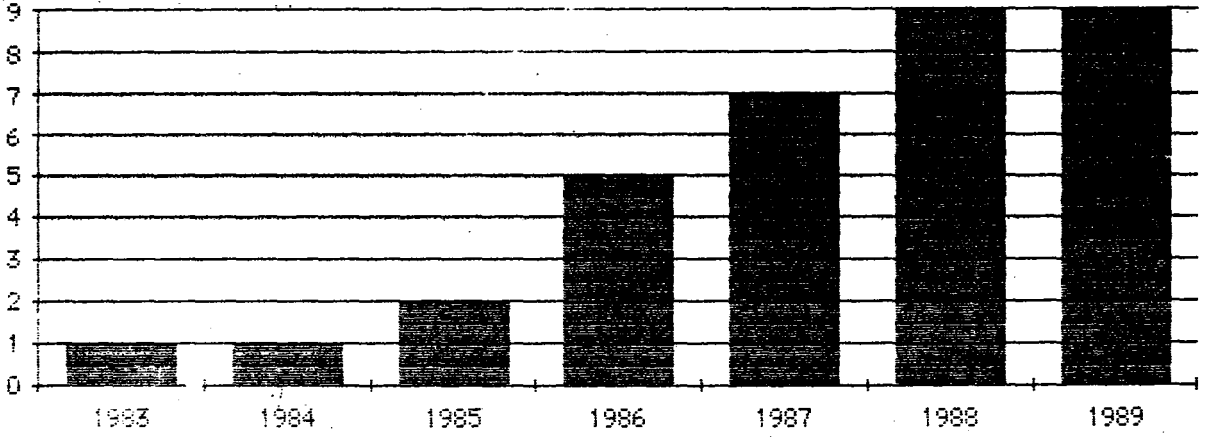
Tablo 25'deki rakamlardan da görüldüğü gibi 1980 yılından sonra konut sayısındaki artış daha büyük olmuştur. Bu dönem ise ÇOŞ'ların faaliyete geçtiği dönemdir.

TABLO : 26

KONUT KOOPERATİFLERİ, KURULUŞ YILLARI VE DAİRE SAYILARI

Konut Koop. Adı	Kuruluş Yılı	Daire Sayısı
Söğüt Seramik 1 Nolu Konut Koop.	1983	27
Sörmaş 1 Nolu Kon.Koop.	1985	25
Ertuğrulgazi Kon. Koop.	1986	24
Belediye Kon.Koop.	1986	40
Söğüt Seramik 2 Nolu Konut Koop.	1986	29
Koza Kon.Koop.	1987	39
Gülkent Kon.Koop.	1987	24
Birlik Kon.Koop.	1988	20
Sörkent Kon.Koop.	1988	15

Konut ihtiyacındaki bu artış ilçede konut kooperatiflerinin sayısının artmasına neden olmuştur. Söğüt ilçesinde 1990 yılı itibarı ile 9 tane konut kooperatifi mevcuttur.

Şekil : 9 KONUT KOOPERATİFLERİ SAYISINDAKİ ARTIŞ EĞİLİMİ

e- Kentleşme Üzerindeki Etkileri

Söğüt ilçe merkezi ve ona bağlı köylerde 1985 nüfus sayımına göre 25.747 kişi yaşamaktadır. Bu rakamın 1990 yılında 28.000'i geçeceği tahmin edilmektedir.

TABLO : 27

SÖĞÜT NÜFUSU VE % ARTIŞLARI (1970 - 1985)

Yıllar	1970	1975	1980	1985
Toplam Nüfus	24 287	23 708	23 730	25 747
% Artış	0,48	-0,23	0,009	8,49
Şehir Nüfusu	4 370	5 329	6 314	8 390
% Artış	3,05	21,91	18,43	32,87
Top.Köy Nuf.	19 917	18 379	17 416	17 357
% Artış	0,76	0,77	0,52	0,03

Kaynak: 1970-1975-1980-1985 Genel Nüfus Sayımı İstatistikleri

Türkiye nüfusu yılda ortalama olarak % 2,5-3 oranında artmasına karşılık Söğüt'ün kırsal kesiminde bir nüfus azalması ortaya çıkmaktadır. Kırsal kesimin bu nüfus yapısına karşılık ilçe merkezinin nüfusu daima bir artış içindedir. Bu artış Türkiye ortalamasının üzerindedir. Şehir merkezindeki bu artış özellikle ÇOŞ'ların faaliyete geçiş yılından sonra dahada yüksek olmuştur.

TABLO : 28

SÖĞÜT NÜFUSUNUN KÖY VE ŞEHİRE GÖRE DAĞILIMI
(1970 - 1985)

Yıllar	1970	1975	1980	1985
Şehir Nüfusu	18.00	22.48	26.61	32.58
% si				
Köy Nüfusu	82.00	77.52	73.39	67.46
Toplam	100.00	100.00	100.00	100.00

Kaynak: 1970-1975-1980-1985 Genel Nüfus Sayımı İstatistikleri

Söğüt'de, 1970 yılında her 100 kişiden 18'i şehirde yaşarken, 1985 yılında, her 100 kişiden 33'ü şehirde (ilçe merkezi) yaşamaya başlamıştır.

Her iki tablonda ortaya çıkardığı sonuç, Söğüt'de hızlı bir kentleşmenin yaşanmakta olduğudur. Bu, köyden kente

göç olayı sonucu olmaktadır. Bu göç olayının nedeni ise, şehirde iş imkanının daha fazla olmasıdır. İlçede en büyük sanayi kuruluşları olan ÇOŞ'lar, gerek direkt olarak, gerekse endirekt olarak bir çok iş imkanının doğmasına neden olmuşlardır. Sonuçta köyünden kalkan Söğüt'lü vatandaş iş bulabileceği bir yer olan kasabasına gelmiştir. Bunun sonucunda da ilçe merkezinin nüfusu artarken, toplam köy nüfusu azalmıştır.

f- Özelleştirme Üzerine Etkileri

Bilindiği gibi özelleştirmenin amacı, işletmelerin çalışanlara satılmasıdır. Bu amaçla hisse senetleri, çalışanları arasında satışa çıkarılır. Söğüt'de kurulu bulunan ÇOŞ'ların çalışanlarının yaklaşık % 70'i aynı zamanda ortakları yada ortaklarının yakınlarıdır.

ÇOŞ'ların kurulmasına neden olan etkenlerden birisi de; bu şirketlerin ortaklarına istihdam yaratacak kuruluşlar olarak görülmesidir. Durum böyle olunca, özelleştirmenin şu anda yapmak istediğini ÇOŞ'lar daha kuruldukları zaman yani 70'li yıllarda yapmışlardır.

g- Yöre Halkının Ekonomik Bilincinin Gelişmesi

Üzerindeki Etkileri

ÇOŞ'lar, Söğüt ilçesindeki insanların ekonomi bilincinin gelişmesinde olumlu etki yapmışlardır. İstanbul, İzmir, Ankara gibi büyük şehirler dışındaki illerde yaşayan insanların büyük çoğunluğunun, hisse senedi, yönetim kurulu, kâr payı, rüçhan hakkı, sermaye artırımı v.b. kavramlar hakkında

çok fazla bilgisinin olmadığı görülür. Oysa Söğüt'de hemen kime sorsanız size bu konuda doğru bir şeyler anlatabilir. Görüşme yapılan insanlardan büyük bir çoğunluğunun bu kavramlar hakkında bilgi sahibi olduğu görülmüştür. Bunun nedeni, toplam 6800 ortağa sahip ÇOŞ'lar olsa gerektir.

h- Sanayide Kadın İşgücü Çalıştırılması Üzerindeki Etkileri

Türk halkının geleneklerine göre ve yaygın bir görüş doğrultusunda kadının görevi, çocuk bakmak, ev işleriyle ilgilenmek olarak görülür. Bir kadının işçi olarak çalışması ülkemizde pek yaygın değildir. Hele kırsal kesimde, bu durum dahada güçlüdür. Oysa, küçük bir ilçe olan Söğüt'de, incelenen ÇOŞ'larda yaklaşık 250 kadın işçi çalışmaktadır. Bu rakamda ilçedeki toplam istihdamın % 12'sini oluşturmaktadır.

SONUÇ

Günümüzde ekonomik kalkınma, sermaye birikimi ve onun sürekli artışı ile izah edilmektedir. Ekonomik kalkınma için gerekli sermaye birikiminin sağlanması ve bu sermaye birikiminin, ülke ekonomisinin kalkınması için gösterilen plan ve hedefler doğrultusunda, verimli yatırım alanlarına aktarılması gerekir.

Bir ülkede sermaye birikiminin oluşmasında en büyük etkenlerden birisi, sağlam temeller üzerinde kurulmuş sermaye piyasası, diğeri ise halkın tasarruf meylidir.

Küçük tasarrufların en kestirme yoldan yatırımlara dönüştürülmesinin en önemli araçlarından birisi Çok Ortaklı Şirketlerdir. Bu şirketleşme türü, girişim aşamasında yurt dışındaki Türk işçilerinin ve yurt içindeki küçük tasarruf sahiplerinin tasarlayıp başlattıkları ve işletme aşamasında da yönetim de karar gücünü sürdürdükleri, yönetimin bir sermaye grubunun eline geçmediği bir şirketleşme türüdür.

Çok Ortaklı Şirketler, vatandaşlarımızın hisse se-
nedi edinme alışkanlığı ile bilgi ve becerisini Türkiye'nin
en az gelişmiş yörelerine kadar götürerek sermaye piyasası-
nın gelişmesine hizmet etmişlerdir.

Toplumun sanayileşme, kalkınma arzusu ve heyecanı
içinde doğan çok ortaklı şirketlerin, küçük tasarrufların
kalkınmanın finansmanında kullanılmasının yanında, toplum-
da sanayi mülkiyetinin yaygınlaştırılması, bölgeler arası
gelişmişlik farklarının giderilmesi, sanayinin yurt sathına
yayılması, az gelişmiş bölgelerden gelişmiş bölgelere doğru
olan göç olayının önlenmesi, direkt tüketime gidecek küçük
birikimlerin yatırımlara yönelmesi sonucu enflasyonun azal-
tılması, halkın sanayi bilincinin gelişmesi ve sağlıklı bir
toplum yapısının oluşması gibi sosyo-ekonomik fonksiyonları
vardır.

Bu şirketlerden bir çoğu 1980'li yıllarda, gerek ül-
kenin içinde bulunduğu ekonomik gelişmelerden dolayı ortaya
çıkan sorunlar, gerekse bu şirketlerin kendilerine mahsus
bir takım sorunlarından dolayı ekonomideki işlevlerini gere-
ğince yerine getirememişlerdir.

Yapılan uygulama sonuçlarına göre, bu şirketlerden so-
runlarını aşabilenlerin, kuruldukları yörenin sosyo-ekonomisi
üzerinde önemli etkiler yarattıkları ortaya çıkmıştır.

Bu şirketler, kuruldukları bölgede istihdamı geliştiri-
me, devlet gelirlerinin artırılması, diğer sektörlerin geliştiri-
lmesi, ticaret hacmini genişletmesi, halkın sanayi bilin-

cini geliştirme gibi etkilerinin olduğu ortaya çıkmıştır.

Gerek ülke genelinde, gerekse kuruldukları bölgenin ekonomik ve sosyal yapısı üzerinde budenli önemi olan bu şirketler, bazı çevrelerin söylediği gibi, ülke ekonomisi için bir yük değil, aksine sorunlarından arındırıldıklarından sonra, ülke ekonomisinin ve bölge kalkınmasının dinamizmini oluşturabilecek girişimlerdir.

FAYDALANILAN KAYNAKLAR

KİTAPLAR

CEYLAN Serdar

: İşçi Şirketlerinde Finansman Sorunları, SPK Yayını, Ankara, 1984.

ÇAKMAKLI Cemil,

MORTAN Kenan

: Kalkınma Arayışları, Ankara, 1988.

ERTUNA Özcan ve

Diğerleri

: Çok Ortaklı Şirketler, DPT Yayını, No: 1463-KÖYD : 15, Ankara, 1975.

GÖKDERE Y.Ahmet

: Yabancı Ülkelere İlgücü Akımı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Genel Yayın, No:196, Ankara 1978.

GÜVEN Ercan

: Sosyal Politika, E.İ.İ.A. Ders
Notları, Eskişehir, 1975.

GÜVEN H.Sami

: Dış Göç ve İşçi Yatırım Ortak-
lıkları, T.O.A.İ.E. Yayını,
No: 168, Ankara, 1977.

SAVAŞ F.Vural

: Kalkınma Ekonomisi, İstanbul, 1986.

TAŞLICA A.Osman

: Türkiye'de İşçi Şirketlerinin Yö-
netim ve Organizasyon Sorunları,
Eskişehir A.Ü. SOS.BİL. ENST. Ya-
yınlanmamış Yüksek Lisans Tezi,
1984.

TÜRK İsmail

: Maliye Politikası Amaçları, Araç-
ları ve Çağdaş Bütçe Teorileri,
Ankara, 1985.

YAVAŞ Abdullah

: İşçi ve Halk Şirketlerinin Türk
Sermaye Piyasasındaki Yerleri,
SPK Yayını, Ankara, 1989.

_____,
: Çok Ortaklı Şirketler Envanter
Çalışması, Desiyab Yayını, Ankara,
1983.

_____,
: Çok Ortaklı Şirketler Envanter Çalı-
şması, Desiyab Yayını, Ankara,
1986.

_____;

: Halk Girişimleri Anket Sonuçları,
İşletmeler Bakanlığı Yayını, No:3,
Ankara, 1979.

_____;

: Halk Girişimleri Örgütlenme ve İş-
leyiş Modeli, İşletmeler Bakanlığı
Yayını, No:1, Ankara, 1979.

_____;

: II.Türkiye İktisat Kongresi Kal-
kınma Komisyonu Tebliğleri, D.P.T.
Yayını, No: 1783, Ankara, 1981.

_____;

: IV.Beş Yıllık Kalkınma Planı,
D.P.T. Yayını, No:1664, Ankara
1979.

MAKALELER VE BİLDİRİLER

ATEŞ Hüseyin

: "Halk Sektörünün Dünyadaki Geliş-
meleri", DESİYAB 2.SEMPOZYUMU, De-
siyab Yayını, No:4, 1981.

AYKUT İmren

: "İşçi Tasarrufları Yurda Çekilme-
lidir", PARA DERGİSİ, S.12(Mayıs
1982).

BAYAR Nuri

: "İşçi Şirketlerinde Yönetim, Serma-
ye ve Finansman", DESİYAB 1. SEM-
POZYUMU, Desiyab Yayını, Ankara,
1980.

BERBEROĞLU C.Necat

: "Türkiye Ekonomisinde Çok Ortaklı Şirketlerin İşlevleri", TÜRKİYE EKONOMİSİ VE EKONOMİ İLMİ DERGİSİ, S.2 (Haziran 1986).

BERBEROĞLU C.Necat

: "Çok Ortaklı Şirketlerin Sorunları ve Çözüm Önerileri", KARIZMA Dergisi, S.32, 1987.

COŞAR V.Ahsen

: "İşçi Şirketleri Sorununun Kaynakları", MALİ SORUNLARA ÇÖZÜM DERGİSİ, C.1, S.5, 1985.

DEMİREL Ahmet

: "İşçi Tasarruflarının Türkiye'de Çok Ortaklı Şirketlerde Değerlendirilmesi", SEVK VE İDARE DERGİSİ, S.112(Aralık 1987).

GİRİTLİGİL Safer

: "Çok Ortaklı Şirketlerin Finansman Problemleri ve Çözüm Önerileri", ÇOK ORTAKLI ŞİRKETLER TOPLANTISI II, Desiyab Yayını, No: 19, Ankara, 1983.

HAMİDİ Faik

: "Çok Ortaklı Şirketlerin Sorunlarına Genel Bir Çözüm Yaklaşımı", ÇOK ORTAKLI ŞİRKETLER TOPLANTISI II, DESİYAB Yayını, No:19, 1983